

BUCHAREST UNIVERSITY OF ECONOMIC STUDIES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL BUSINESS AND ECONOMICS

CCREI WORKING PAPERS SERIES

No 11/2020 October

Repere ale programării evoluției societăților
din Uniunea Europeană

Iulian ONEAȘCĂ

ISSN 2285-2700
ISSN-L 2285-2700

EDITURA
ASE

**Repere ale programării evoluției societăților
din Uniunea Europeană¹**

Iulian Oneașcă²

ISSN 2285-2700
ISSN-L 2285-2700

¹ Lucrarea rafinează și aprofundează rezultatele unei cercetări anterioare a autorului: Oneașcă, Iulian. (2018). Modelul Social European – transformări necesare din perspectiva competitivității internaționale și a extinderii spre Europa de sud-est (teză de doctorat). Academia Română, București.

² Specializat în reforme și politici sociale, având societatea, în ansamblul ei, principal domeniu de interes. Formarea în macro-economie și politici sociale, ca și experiența acumulată în proiecte cu finanțare externă, completează studiile de economie. A lucrat timp circa 15 ani, în cadrul unor echipe internaționale de experți, pentru instituții de prestigiu, precum: Biroul Internațional al Muncii, Societatea pentru Cooperare Tehnică (GTZ - GmbH) și administrația centrală română. Din 2006, lucrează pentru Institutul European din România. Modelele sociale și procesele UE își găsesc expresie în preocupările sale; e-mail: iulianoneasca@yahoo.com.

BUCHAREST UNIVERSITY OF ECONOMIC STUDIES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL BUSINESS AND ECONOMICS

WORKING PAPERS CCREI
No. 11 / 2020 October

**Repere ale programării evoluției societăților
din Uniunea Europeană**

Iulian Oneașcă

ISSN 2285-2700
ISSN-L 2285-2700

BUCHAREST UNIVERSITY OF ECONOMIC STUDIES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL BUSINESS AND ECONOMICS

WORKING PAPERS CCREI
No. 11 / 2020 October

Academia de Studii Economice, București
Facultatea de Relații Economice Internaționale
Piața Romană, 6, 010374, București, România

© 2020

IULIAN ONEAȘCĂ

iulianoneasca@yahoo.com

Academia de Studii Economice, București
Școala Doctorală de Economie și Afaceri Internaționale

October 2020

**Online at <http://www.cercetare.rei.ase.ro/ccrei-wp-archive>
WORKING PAPERS CCREI, No. 11, posted October 2020**

Rezumat

Lucrarea adresează schimbarea explicită a societății, urmărind promovarea unei societăți inteligente, ca premisă pentru maximizarea bogăției și eficienței sale. Uniunea Europeană, cu orientarea ei spre schimbare, se află în centrul analizelor, servind ca exemplificare a unui model de evoluție universal. Demersul este pluri-metodologic, bazat pe o interpretare economică a teoriei sistemelor sociale, susținută de euristică și cazuistică. Concepția generală se sprijină pe reflectarea analitică a comportamentului socio-uman, constând din active adresabile individual și colectiv. Acestea sunt integrate într-o perspectivă multi-dimensională, cu relevanță pentru economie și schimbare, ca mijloc de apropiere mai rapidă a societății inteligente. Rezultatele sunt variate și diferențiate: de la concepte, modele de evoluție și propuneri fundamentate de politici publice, la opțiuni de evoluție prefigurate și incertitudinea ideologiei. Obținerea lor evidențiază un limbaj social adaptat schimbării, rezumat într-un Glosar. Analizele și recomandările sprijină și consolidează organizarea societății, propunând atât soluții de îmbunătățire a mecanismului de conducere, cât și măsuri de modelare sistemică a comportamentului socio-uman, pentru sporirea predictibilității sale pe calea progresului. Agrearea și promovarea unui proces de transformare explicită a societăților din Uniunea Europeană, care să reconsidere prioritatea economiei în raport cu politica, ar putea elibera energia necesară avansării societății inteligente.

Cuvinte-cheie: politică și consens, echilibre și bogăție, progres societal și schimbare

JEL Classification: D70, K10, O10

CUPRINS

I. Introducere	1
II. O abordare economică cuprinzătoare a progresului societății.....	2
2.1. Reflectarea economică a societății - limitări și căi de depășire	3
2.1.1. Adresarea dimensiunilor societății prin intermediul economiei.....	3
2.1.2. Bogăția societății și reflectarea ei	4
2.2. Principale instrumente ale abordării economice	5
2.2.1. Piața și efectele ei	5
2.2.2. Antreprenoriatul.....	6
III. Spre o conducere dezirabilă a societății	7
3.1. Conducere, putere și politică	7
3.1.1. Producerea deciziilor colective obligatorii	8
3.1.2. Crearea regulilor jocului	8
3.1.3. Generarea și alocarea puterii.....	10
3.2. Calea spre echilibru și eficiență	10
3.2.1. Întărirea echilibrului societal	11
3.2.2. Promovarea eficienței dimensiunii politice	12
IV. Schimbarea societății	14
4.1. Progresul societății – devenirea	14
4.2. Vectorii schimbării	15
4.2.1. Ideologia	15
4.2.2. Instituțiile	16
V. Discuții și concluzii.....	17
Glosar.....	19
Referințe bibliografice.....	21
Note	25

Lista figurilor

Figura 1. Design-ul instituțional și fundamentul echilibrului societal.....	11
Figura 2. Devenirea societății	14

I. Introducere

Schimbarea societății, sau modelarea ei explicită, potrivit unei viziuni și unor acțiuni programate, susținute de resurse adecvate, este o preocupare de dată relativ recentă. Este insuficient stăpânită teoretic, cu relativ puține experiențe de succes, la nivel de colectivități sau domenii de activitate (ex.: Kibutz-urile). În consecință, schimbarea societății nu constituie încă un sector funcțional, care să beneficieze de instituții adaptabile și un limbaj de programare, pentru structurarea și diferențierea activităților.

Uniunea Europeană (UE) este o construcție socială orientată spre schimbare. Ea dispune de un sistem de reguli propriu, identificat prin reglementări supra-naționale tot mai strânse și profunde, ce asigură obiective, programe și mijloace de acțiune comune. Fundamentul acestora este furnizat de cel puțin două elemente, esențiale pentru construcția și progresul spațiului european: setul de valori comune și economia.

Valorile comune, formate și acumulate istoric de popoarele europene, formează sursa de inspirație a tratatelor.¹ Ele sunt însă comune într-o măsură variată. Valorile sunt determinate cultural-istoric și reflectate instituțional. Această reflectare este esențială, dar duplicitară. Pe de o parte, varietatea și diversitatea pot acționa ca surse ale progresului;² pe de altă parte, diversitatea culturilor și a experiențelor statelor au generat, în timp, inegalitatea lor. Ca urmare, deși ancorarea în trecut constituie o premisă pentru apropierea și progresul națiunilor europene, ea nu oferă și garanții pentru dezvoltarea lor viitoare. Aceasta este o problemă, cu atât mai mult cu cât realizarea politicilor UE nu este însoțită și de monitorizarea apropierei națiunilor, prin prisma valorilor lor.

Plasarea economiei la baza UE, a fost menită să crească interdependența economică dintre state și să prevină viitoare conflicte militare. Scopul a fost atins, iar statele membre au beneficiat de pace, stabilitate și prosperitate crescute. În peste o jumătate de secol de la înființare, Uniunea a cunoscut schimbări și extinderi ale competențelor sale inițiale către alte domenii (ex.: climă, mediu și sănătate, sau relații externe și securitate, justiție și migrațiune). Transformarea, reflectată de tratate, a condus la schimbarea numelui Comunității Economice Europene în Uniunea Europeană.³ Acest lucru nu pare să fi schimbat și prioritățile comune statelor membre. Carta Drepturilor Fundamentale a UE, parte componentă a Tratatului de la Lisabona, situează persoana în centrul acțiunii Uniunii și fixează direcția progresului social, întemeiat pe drepturi și garanții, cu valori și principii comune recunoscute.⁴ În același timp însă, Carta limitează punerea în aplicare a acestei prevederi la practicile statelor membre.⁵

Creșterea interdependenței dintre membrii UE, în condițiile diferențierii dezvoltării lor, îngreădește perspectivele statelor cu instituții slabe, dar și pe cele ale ansamblului statelor. Uniunea este concepută ca suprastructură a unor egali, cu o piață fragmentată și neuniformă. Aceasta face ca atenția să-i fie concentrată asupra modului în care administrează structurile existente, greu adaptabile, în timp ce problema relevantă este cum acestea se creează și se distrug.⁶ Experimentarea și inovarea instituțională, cu rol determinant pentru progresul societății,⁷ sunt restricționate de varietatea experiențelor și așteptărilor, ca și de inadecvarea mijloacelor.

Epoca progreselor construcției europene, bazată pe forța personalităților, apune. Avansul democratizării proceselor interne Uniunii capătă o tot mai largă abordare, cu priorități diversificate și jucători colectivi mai puternici. UE a intrat în epoca negocierii transformărilor sale. Iar schimbarea componenței UE face ca procesul să fie tot mai greu de gestionat. De aceea, apelul la principii, la responsabilitatea factorilor politici și a

părților-interese, ca și proiectarea evoluției comune cu o participare largă și pe un orizont de timp cât mai lung, pot facilita mobilizarea resurselor și genera emulația necesară.

Capacitatea societății de a-și programa evoluția necesită o proiectare adecvată, construcție și întreținere de reguli,⁸ care orientează, stimulează și îngrădesc comportamentul. În UE, schimbarea trebuie să corespundă dezvoltării statelor membre, ca și strategiilor și viziunilor sale, potrivit unei căi ridicate a ambițiilor.

Prezentul document își propune să susțină evoluția societăților europene, potrivit unei concepții inovative, de esență economică. Cercetarea beneficiază de un demers pluri-metodologic, antreprenorial.⁹ Euristica sprijină tratarea complexității, iar alegerea metodei potrivit problemei la îndemână menține atenția asupra obiectivului. În fundalul lucrării, este prezentă o varietate a teoriei sistemelor sociale,¹⁰ valorificată cu rigoarea cazuisticii. Analiza și schimbarea societății se concentrează pe sub-modele simplificate, urmărind prefigurarea unei concepții și a fundamentelor unei prefaceri dezirabile.

Programarea evoluției societăților europene are drept scop promovarea societății inteligente, prin dezvoltarea unei capacități de învățare și adaptare pentru atingerea propriilor obiective.¹¹ Astfel, se îmbunătățesc premisele maximizării bogăției și eficienței societale. Apreciind că programarea evoluției și apropierea unei societăți inteligente necesită sisteme de codificare, reguli și mecanisme automate, lucrarea vizează, în particular, promovarea unui set de noțiuni care să faciliteze: i) codificarea și structurarea activităților de orientare a evoluției societății, ii) punerea bazelor unui sistem de referință pentru programarea, monitorizarea și evaluarea progresului societății, iii) economisirea efortului în avansarea progresului societății.

În plan secundar, adresându-se membrilor forurilor de conducere a societății și consultanților acestora, ca principal public țintă, lucrarea caută să contribuie la:

- a) conștientizarea forțelor politice cu privire la: i) necesitatea unei viziuni comune asupra evoluției, ii) responsabilitatea fragmentării ei prin succesiunea de programe și strategii, iii) consecințele asupra timpului și altor resurse antrenate, decurgând din oscilația și variația progresului în urmărirea obiectivelor;
- b) îmbunătățirea fundamentului încrederii populației în actorii politici, prin: i) apropierea obiectivelor politicii de oameni; ii) creșterea transparenței pozițiilor politicianilor cu privire la programarea evoluției societății.

Analiza este structurată în trei părți: prima vizează abordarea economică a societății - limitările și modalitățile de depășire; a doua privește calea spre o conducere dezirabilă a societății; iar a treia adresează devenirea, model de progres al societății. Concluziile și glosarul încheie lucrarea.

II. O abordare economică cuprinzătoare a progresului societății

Programarea evoluției societății are ca suport cunoștințele privind societatea, așa cum sunt ele structurate de științele și disciplinele sociale.¹² Economia asigură o reflectare unitară a ansamblului și, prin aceasta, coerența diversității.

Eforturile construcției UE, precum cele de instituire a unei constituții consolidate din 2004-2005,¹³ dar și Brexit,¹⁴ au relevat că progresul european este strâns legat de: i) existența unui fundament, înrădăcinat; ii) calitatea de bun public a construcției europene, a cărei validare democratică este anevoioasă; iii) orientarea democratizării spre viitorul european. Ca urmare, o abordare pragmatică a temei trebuie să țină seama de continuitatea procesului, construind pe valorile însușite și rezultatele acceptate de

populație. Între acestea, economia ocupă un loc central. Validarea sa ar fi de prisos.

Abordarea economică a progresului societății este susținută prin mijloacele de reflectare și specificul principalelor instrumente antrenate.

2.1. Reflectarea economică a societății - limitări și căi de depășire

Societatea își întemeiază existența pe relații sociale. Acestea dau naștere la reguli. Creșterea complexității lor antrenează nevoia de coordonare a relațiilor, prin organizare socială. Procesul structurează existența colectivă a comunităților, contribuind la diferențierea și conștientizarea unor dimensiuni ale funcționării societății.¹⁵ Fiecare dimensiune este conturată de reguli specifice, constitutive și construite. Formalizarea regulilor și dezvoltarea instituțiilor contribuie la manifestarea unor dimensiuni noi. Toate progresează odată cu societatea.

Dimensiunile societății sunt interdependente. De aceea, programarea evoluției societății trebuie să le considere pe toate. Reflectarea societății prin intermediul științei economice necesită: i) o delimitare a dimensiunilor existenței (științele și disciplinele sociale), coerentă cu perspectiva valorii (eforturile și beneficiile socio-umane), ii) instrumente economice adecvate tuturor dimensiunilor – piața și antreprenoriatul.

2.1.1. Adresarea dimensiunilor societății prin intermediul economiei

Dimensiunea economică, axată pe regulile tari ale pieței, proprietății și impunerii contractelor, domină societatea. Economia s-a structurat în procesul satisfacerii urgenței nevoilor de bază, dezvoltând schimburile și statuând moneda ca principal mijloc de intermediere a acestora. Astfel, prin monetizarea activităților și resurselor, economia stabilește valoarea eforturilor (costurile) și beneficiilor (veniturile) societății ca întreg. Această practică asimilează economia unei dimensiuni transversale,¹⁶ fapt care îi furnizează pârghii de control asupra celorlalte dimensiuni. Deși economia reprezintă numai o dimensiune funcțională a societății, preocuparea sa de a gestiona ansamblul asigură preeminența obiectivelor proprii, de a căror realizare depind toate celelalte.

Societatea, alcătuită din oameni și pentru oameni, ar trebui proiectată pentru a funcționa potrivit propriile sale legi.¹⁷ În acest scop, sunt necesare soluții practice pentru a încorpora economia de piață în societate și a o proteja pe aceasta din urmă împotriva șocurilor economice. În UE, gruparea conturată de economia socială de piață a tratatelor, experiențelor și perspectivelor europene, ar trebui înțeleasă și orientată nu ca economie de piață susținută de politici sociale, ci ca societate de piață, sau societate de piață liberă.¹⁸ O astfel de societate ar impune primatul socialului asupra economicului, prin coeziune și dezvoltare armonioasă, adresând dezechilibrele și considerând eficiența societală.

În UE, ca și în alte grupări de state dezvoltate (ex.: OCDE), economia este plasată în centrul existenței. Acest fapt îi denaturează importanța și predispune la neglijarea celorlalte dimensiuni ale societății. Practica, cultivată la nivel global și de instituțiile internaționale - principale contribuitoare de date publice, - se răsfrânge negativ asupra științei economice. Astfel, reflectarea realizărilor societății: i) ignoră componente de seamă ale valorilor și produselor sociale (ex: ideologia, regulile societății) și umane (ex.: copiii, persoanele casnice, vârstnicii); ii) desconsideră și sub-înregistrează părți importante ale activității, precum cea a populației economic inactive și cea derulată în

afara unor relații de muncă.¹⁹ La aceasta contribuie și absența unui mijloc de cuantificare a unor beneficii (ex.: cele sociale, ecologice) și a unor eforturi semnificative ale societății (ex.: voluntariatul, întrajutorarea, îngrijirea sănătății, educația în familie). Ca urmare, știința economică, așa cum este ea folosită, este nepregătită pentru o corectă reflectare a realității, și cu atât mai puțin pentru programarea evoluției societății.

Știința economică poate însă mult mai mult, după cum indică proliferarea sub-disciplinelor sale.²⁰ Valorificarea potențialului științei ar justifica, pe de o parte, mai buna codificare și cuprindere a eforturilor și beneficiilor societății, iar pe de altă parte, reglementarea piețelor, pentru îmbunătățirea eficienței societale și sporirea bogăției.

Operaționalizarea științei economice și extinderea cuprinderii ei la totalitatea dimensiunilor societății, obligă la recunoașterea efortului socio-uman (cheltuielile de energie), ca principală sursă a realizărilor, ca și a beneficiilor societății (recoltările de energie), ca expresie a creșterii bogăției sale. Considerarea cheltuielilor și recoltărilor de energie, deschide calea spre evidențierea unitară a valorii, adică a ceea ce se exprimă prin prețuri: bunurile și serviciile reale, nu substitute ale lor,²¹ ca și toate fluxurile celor dintâi, nu numai cele de pe piețe competitive sau cu expresie monetară. În același timp, creează și premise pentru dezvoltarea unor indici adecvați trăirilor în societate.²²

Însușirile specifice eforturilor și beneficiilor societății sunt înrădăcinate în particularitățile biologice ale speciei umane (neîndestularea energiei conduce la apariția schimbului și formarea pieței, în condițiile unor interdependențe sistemice). Acestea sunt prezente în fiecare dimensiune a existenței, facilitând agregarea și reprezentarea ansamblului, ca și evidențierea progresului și eficienței multidimensionale.

Ansamblul științelor sociale prefigurează cuprinderea dimensiunilor existenței, putând servi ca un model de aproximare a societății reale. Reflectarea sa unitară, prin intermediul științei economice, aduce obiectivele, resursele, procesele și rezultatele pe un domeniu comun, ușurând proiectarea unei evoluții dezirabile a societății.

2.1.2. Bogăția societății și reflectarea ei

Oamenii sunt adevărata bogăție a unei națiuni,²³ individual și colectiv. Principial, oamenii sunt cei care creează și atribuie valoarea. Aceasta se naște și îmbracă forme specifice în fiecare dintre dimensiunile societății. Astfel, în economie valoarea se măsoară prin preț, în viața socială se exprimă ca virtute morală, în justiție prin respectarea statului de drept, iar în politică, valoarea actorilor și produselor politice se diferențiază prin adeziunile și voturile cetățenilor. În absența omului, ideea de valoare nu se justifică.

Empiric, se constată o legătură strânsă între creșterea bogăției și oamenii unei societăți. Astfel, cea mai mare parte a creșterii bogăției totale²⁴ în lume se datorează creșterii capitalului intangibil;²⁵ în statele dezvoltate, capitalul intangibil are un aport covârșitor la dezvoltare și creștere, fiind singurul factor de producție, statistic semnificativ, în statele cu venituri ridicate din OCDE.²⁶ În același timp, abundența resurselor de muncă condiționează avansul rapid al creșterii economice. Economiiile cu cea mai mare rată de creștere din lume dispun de rezervoare de resurse umane, fie în interiorul granițelor (ex.: Brazilia, Federația Rusă, India și China), fie în vecinătatea lor (ex.: Hong Kong, Singapore). Similar, aglomerările urbane sunt mai dinamice²⁷ și beneficiază de un mare număr de navetiști.²⁸ Îndestularea resurselor de muncă servește competiției pe piața muncii, ajutând la menținerea la niveluri scăzute a costurilor cu munca. Acestea atrag investiții, care multiplică capacitățile de creare a plus-valorii.

Tradițional, bogăția unei societăți se măsoară în bani. Rezultatele muncii, bunurile și serviciile, sunt cele care sporesc capitalul. Acesta, în diferitele sale forme, oferă o

apreciere a bogăției. O parte considerabilă a resurselor naturale (ex.: gratuitățile naturii) nu beneficiază însă de o măsură monetară, fiind insuficient considerate ca parte a bogăției. Omul și agregatele sale sociale sunt într-o situație similară, beneficiind de o apreciere incompletă. Monopolul lor în crearea și atribuirea valorii le conferă însă un rol esențial în dimensionarea capitalului societății.

Aprecierea deficitară a bogăției societății decurge nu numai din înregistrarea incompletă a capitalului, ci și din reflectarea defectuoasă a valorii acestuia. Statisticile standard folosesc corectori de prețuri inter-temporali (prețuri constante) și inter-spațiali (PPS, dolarul internațional) pentru compararea inter-societăți a producției și consumului, atât în UE, cât și în OCDE sau alte grupări de state. Conceptual, nu există însă un mijloc de echivalare monetară a calității pentru bunuri publice, bunuri ne-exportabile (ex: guvernare, sănătate, ecosisteme), care nu beneficiază nici de standarde comune.²⁹ Astfel, capitalul societății este doar parțial conturat.

Capitalul este alcătuit din active, care se acumulează în timp. Ele sunt create sau puse în valoare prin activitatea umană. Un activ este o resursă controlată de entitate ca urmare a unor evenimente trecute și de la care se așteaptă beneficii economice viitoare.³⁰ Activele sunt înregistrate în patrimoniul firmelor³¹ și se agregă în Sistemul conturilor naționale.

În ultimele decenii, între active, cele necorporale³² se bucură de o recunoaștere tot mai largă. Aceste active sunt identificabile, fără substanță fizică și nemonetare; ele pot fi măsurate sau evaluate prin costuri. O categorie aparte de active necorporale/intangibile rămân în afara conturilor naționale, deși respectă standardele. Este vorba despre cele de natură socio-umană,³³ adică produse ale energiei socio-umane.³⁴ Ele au o diversitate de forme de exprimare, individuale (ex.: competențele, sănătatea, educația, socializarea, ca și o varietate de trăsături), sau colective, publice (ex.: capitalul social, instituțional³⁵). Cumulate, astfel de active generează variate forme de capital precum: educațional, de competențe sau expertiză, de sănătate, precum și capital politic, capital social.³⁶

2.2. Principale instrumente ale abordării economice

2.2.1. Piața și efectele ei

Piața definește ansamblul de reguli care guvernează schimburile, în condiții de competitivitate. Fiecare dimensiune a existenței își are propriile piețe, ca expresie a specificității regulilor, resurselor și schimburilor. Astfel, există piețe în politică, justiție, sănătate, educație ș.a.. Faptul că acestea sunt recunoscute ca atare și reglementate pentru a conduce la eficiență sau nu, ține mai mult de tradițiile și cultura societății, sau de capacitatea sa de a-și promova calea de dezvoltare, nu de niște alegeri deliberate.

Piața constituie o cale de eficientizare a schimburilor, în economie ca și în societate. Astfel, concurența, care se manifestă în condiții de piață, restrânge securitatea și impulsionează inițiativa, motivația de a face ceva, ca și sensibilitatea față de oportunități. Este un mijloc de stimulare, acționând ca o constrângere de a depăși inerția.³⁷ În același timp, piața constituie și o cale de consolidare a ordinii. Certitudinea pieței îi ajută pe oameni să devină mai raționali, să-și pondereze dorințele și planifice viața, în acord cu propriile capacități, întărindu-le predictibilitatea. Acest proces servește la schimbarea comportamentului populației, pentru buna funcționare și progresul societății.

Efectele pieței nu sunt în totalitate pozitive. Imperfecțiunile sale, mai ales cele sistemice, partizane, au consecințe nefavorabile progresului. De vină este reglementarea, bazată pe reguli orientate de colectivitățile mai puternice, cele mai bine

organizate și mai productive, potrivit înțelegerii și folosului lor. Astfel de reguli antrenează formarea deficitară a prețurilor, cu efecte în distribuirea neuniformă a resurselor intra- și inter-societăți și consumul lor nesăbuit. Fluxurile astfel formate sunt organizate de prețurile aplicate în dimensionarea și reflectarea valorii:

- cele comparabile, stabilite pe piața internațională pentru bunuri exportabile, sunt prețuri de eficiență, reflectând raportul global dintre cerere și ofertă;
- cele specifice depind de puterea de cumpărare și valorile consumatorilor:
 - ele sunt mai mari, pentru bunuri și servicii neîndestulătoare, sau de vârf,
 - sau puternic diferențiate între piețele naționale, pentru: i) bunuri și servicii ne-exportabile (ex.: bunurile publice), și ii) sociale (ex.: educația, sănătatea, asistența socială), în măsura în care acestea sunt considerate.

Distribuția capitalului este influențată sistemic. Resursele naturale, greu reproductibile, ca și produsele de vârf, tehnologie și competențe, se deplasează de la o comunitate la alta, potrivit puterii de cumpărare mai ridicate a celor care le consumă, în condiții de neîndestulare. Afectate sunt comunitățile mai sărace. Ele participă la schimburile inter-societăți cu resursele de care dispun și de care cred că se pot dispensa - activele capitalului natural. Sărăcia și nevoile predisun la o exploatare irațională a resurselor naturale și la restrângerea disponibilității lor pentru generațiile viitoare.

Principial, prețurile resurselor naturale nu iau în considerare costurile de reproducere a capitalului natural, ci, preponderent, doar pe cele mai mici, de întreținere. Ca urmare, reproducerea capitalului este blocată. Situația este manifestă atunci este vorba despre oameni, ca resurse. Inadecvarea regulilor care ordonează fluxurile umane între comunități conduce la dezechilibrul schimburilor. Migrația are loc fără compensație, pentru că oamenii nu au un preț. Astfel, unele comunități sunt private de bogăția lor cea mai de preț. Deficitul de reglementări ale pieței, materializat în virtutea tradițiilor și relațiilor de putere, accentuează diferențierea comunităților și adâncirea inegalităților.

Societățile dezvoltate nu sunt nici ele ocolite de neajunsurile reglementărilor pieței. Acestea modelează comportamentul uman, care devine tot mai rațional, întărește controlul asupra instinctelor și îngreudește procrearea. Depășirea unui nivel de dezvoltare, peste cel de satisfacere a nevoilor materiale de bază, marchează un punct de cotitură în tendințele de reproducere a societății. În absența unor măsuri excepționale, inovative cultural sau tehnologic, societățile dezvoltate, așa cum sunt ele cunoscute, par sortite extincției. Autoconsumul rezervelor umane, ca expresie economică a schimbărilor demografice, are ca efect reducerea energiei disponibile la nivel societal.³⁸ O revenire la situația anterioară în Europa, este improbabilă în perioada următoare.³⁹

Piața este doar un mecanism, foarte important, dar nu este singurul, iar utilizarea sa nu trebuie limitată la nivelul dimensiunii economice. Accesul populației la bunuri și servicii necesare poate fi susținut și prin: i) autoconsum; ii) reciprocitate, respectiv întrajutorare; iii) redistribuirea către cei aflați în nevoie.⁴⁰ Sunt lucruri de considerat în toate dimensiunile societății, pentru a-i asigura reziliența în circumstanțe defavorabile.

2.2.2. Antreprenoriatul

Antreprenoriatul constituie o componentă majoră a oricăror salturi spectaculoase în dezvoltarea economică;⁴¹ exprimă o capacitate de inițiativă, ce poate fi exercitată atât de persoane fizice, cât și de grupări sau construcții sociale. Cadrul manifestării este furnizat de firmă. Prin definiție, aceasta asimilează antreprenorul unei autorități sau surse de inițiativă, sistem de coordonare sau dirijare a resurselor.⁴²

Antreprenorul exploatează oportunitățile pieței și distribuția activelor, pentru a-și forma și spori propriile active. Prezența sa se poate constata pe piețele tuturor dimensiunilor, nu numai în economie, ci și în politică, cultură, educație, sănătate ș.a.

Antreprenorul este caracterizat de vigilență; el este pro-activ, caută și sesizează oportunitatea de a obține profit, în condițiile asumării incertitudinii.⁴³ Vigilența sa nu se rezumă doar la funcția de restaurare a armoniei pieței, prin observarea, înaintea altora, a diferențelor de prețuri și echilibrarea pieței prin satisfacerea cererii solvabile. Ea cuprinde și manifestări de îndrăzneală, creativitate și inovativitate, observând și speculând chiar și ceea ce, anterior, nu putea fi suspectat că există.⁴⁴ Antreprenorul are de partea sa o putere de convingere, cea care-i deschide accesul către bogăția și controlul activelor umane, dar și tenacitatea, care-i asigură finalizarea demersului.

Antreprenoriatul este o manifestare a inițiativei sociale ce impulsionează progresul oricărei dimensiuni a existenței, reflectând un instrument de apropiere a activelor necesare schimbării. Succesul sau câștigul, este resimțit și de societate, potrivit structurii în care operează antreprenorul și energiei socio-umane canalizate.

III. Spre o conducere dezirabilă a societății

Artizanal schimbării, inițiatorul și administratorul ei, este un actor colectiv, generic numit conducerea societății. Evoluția sa istorică evidențiază o veche tendință de dispersare și partajare a puterii,⁴⁵ ca și una recentă, de înlocuire a dominației prin forță cu persuasiunea⁴⁶ și de trecere de la un comportament controlat la unul autoimpus.

Procesul a asigurat o mai mare stabilitate, eficacitate și eficiență sporite. Țesătura socială, ca suport al construcției sociale, a evoluat. Structurile sociale au modelat comportamentul uman și facilitat orientarea progresului. Opțiunile pentru imprimarea unei evoluții programate a societății au căpătat robustețe, prin lărgirea și adâncirea bazei instituționale, adică prin mărirea numărului puterilor și apropierea lor de oameni.

Potrivit tendințelor progresului, calea de urmat o constituie dezvoltarea centrelor de putere, îndeosebi prin creșterea puterilor nedominatoare, ce includ structuri ale părților-interese și apelează la dialog. Astfel, în conducerea societății sporește rolul negocierii în programarea evoluției sale, în dauna deciziilor politice arbitrare, luate la adăpostul lipsei de protecție a populației împotriva propriilor alegeri. Oamenii fac greșeli atunci când apreciază ceea ce este bine pentru ei;⁴⁷ astfel, ei au nevoie de protecție.

Mecanismele de protecție sunt prezente în societățile dezvoltate. Ele se adresează consumatorului - în economie, subiectului de drept - în justiție, dar nu și alegătorului - în politică. Perpetuarea tradițiilor constituie o posibilă explicație. O alta decurge din faptul că toți politicienii sunt consumatori de bunuri și servicii, dar nu toți consumatorii sunt politicieni. Iar schimbarea regulilor revine dimensiunii politice și politicienilor.

Conducerea societății și, prin aceasta, adecvarea ei pentru programarea evoluției societății, este sumar analizată și orientată prin reflectarea critică a funcțiilor politicii și prin evidențierea căilor spre echilibru și eficiență.

3.1. Conducere, putere și politică

Tradițional, conducerea societății se exercită prin putere. Aceasta exprimă energia transferată sau convertită în unitatea de timp. Potrivit procesului și tipului de energie,⁴⁸ puterea are o diversitate de manifestări. În cazul omului, energiile sale specifice dau

naștere puterii mentale, psihice, fizice ș.a.. Prin intermediul acestora, deținătorul puterii, o persoană sau un grup, îi poate determina pe alții să acționeze potrivit voinței sale.

Interacțiunile intra- și inter-grupuri conduc la socializarea energiei: energia individuală, umană, devine energie socială, de grup. Puterea socială care se naște se concentrează ierarhic, multi-nivel, potrivit structurării societății și activităților sale. Fiecare ierarhie definește o putere specifică. Între acestea, puterile generate de dimensiunile funcționale sunt cele mai dezvoltate, acoperind întreaga societate.

Economic, energia socio-umană este cheltuită pentru obținerea de bunuri și servicii. Astfel ea devine întrupată sau obiectivată,⁴⁹ exprimând active, care formează capitalul. Ca urmare, deținătorii de capital au putere. Ei o folosesc pentru satisfacerea nevoilor și dorințelor proprii sau a celor colective. Specificitatea acestora, face ca puterea să acționeze în fiecare dintre dimensiunile societății, potrivit energiei socio-umane și capitalului antrenat: economic, politic, juridic ș.a.. Între dimensiuni, esențială pentru evoluția societății, este politica, dimensiunea sa primară.⁵⁰

Politica, artă sau știință a guvernării, este o dimensiune funcțională a societății. Ea are capacitatea de a le transforma pe toate celelalte. Conducerea și orientarea evoluției societății, evidențiază drept principale funcții ale politicii: i) producerea deciziilor colective obligatorii; ii) crearea regulilor jocului; iii) generarea și alocarea puterii.⁵¹

3.1.1. Producerea deciziilor colective obligatorii

Schimbarea regulilor societății, adoptarea altora și impunerea lor constituie prerogative ale puterii exercitate prin dimensiunea politică a societății. Între deciziile colective obligatorii, legea ocupă un loc central: exercită un efect amplu și neîntrerupt, de modelare a comportamentului socio-uman. Ca orice altă regulă, legea concentrează o cheltuială de energie. Ea generează schimbări în modul de funcționare a colectivităților cărora li se aplică. Prin acțiunea sa recursivă, cheltuiala de energie constituie o investiție, realizată prin acumulare. Investiția este cu atât mai mare cu cât energia disponibilă a societății este mai mare, adică populația sa este mai numeroasă. Coerența și adecvarea ansamblului de legi la specificul și obiectivele societății, conturează calitatea și randamentul investiției. Schimbarea legilor modifică orientarea investiției și perspectiva sa temporală, ajustează beneficiile și acumularea lor viitoare.

În afară de lege, există și alte tipuri de reguli generale (gramatică, comunicare ș.a.). Modul de impunere și consecințele nerespectării lor antrenează costuri variate și ajută la diferențierea tipurilor de reguli.⁵² Acestea sunt asociate numărului și calității persoanelor reprezentate de părțile implicate în elaborarea, adoptarea și difuzarea lor. Astfel, mărimea energiei investite în reguli, poate depăși suma eforturilor individuale antrenate, fiind multiplicată de numărul și calitatea persoanelor în numele cărora se acționează. Reprezentativitatea reglementatorilor, legitimată prin însăși corpul lor de reguli, reflectă scara cheltuielilor de energie asociate, ca și mărimea și cuprinderea structurilor sociale implicate. Factorul de putere este cel care amplifică și socializează cheltuiala de energie.

3.1.2. Crearea regulilor jocului

Regulile jocului descriu modelul de adoptare a deciziilor constituționale.⁵³ Acesta decurge din constituție, legea supremă. Ea are cuprinderea cea mai mare și, ca urmare a energiei colective pe care o încorporează, constituie fundamentul legilor și al investițiilor realizate prin adoptarea lor. Cadrul generat, permisiv și constrângător totodată, contaminează ordinea socială.

Economic, regulile jocului sunt un model de schimburi și distribuții ce influențează conducerea societății și, prin aceasta, direcția și viteza progresului ei. Experiența statelor lumii este bogată și contradictorie, fără a evidenția un model optim, general aplicabil.⁵⁴

Tradițional, societatea este condusă arbitrar, prin voința conducătorilor ei. În forma sa autoritaristă, îndelung practică în societate, conducerea dispune de un capital politic unitar, nepartajat. Acesta îi permite să promoveze o orientare monolitică și să canalizeze energia socială cu eficacitate maximă. În absența democrației însă, manifestarea unei opoziții este anevoioasă, iar arbitrariul, pe termen lung, conduce invariabil la eșec.

Democrația exprimă un progres în conducerea societății: asigură conducerea societății de către cei mulți și previne abuzurile celor puțini. Partajarea puterii divizează însă energia socială disponibilă și fragmentează evoluția societății pe termen lung. Astfel, democrația promovează un compromis între beneficii, exprimate prin libertate, de care oamenii nu se pot lipsi, și costuri, generate de divizarea societății și de parcursul ei sinuos. Esențial, democrația continuă să exploateze lipsa unui sistem de protecție a populației, lucrând împotriva propriilor sale alegeri. Un sistem mai bun poate fi doar imaginat.

Organizarea statelor moderne are la bază controale și echilibre constituționale, care programează sistemic orientarea autorităților în acțiunea în interesul general al celor mulți.⁵⁵ Un set echilibrat de instituții, intervenind coerent, creează condiții pentru desfășurarea unor politici și acțiuni predictibile, limitând comportamentul și deciziile arbitrare. Astfel, economia de efort a societății este favorizată.

În orientarea unui sistem de reguli constituționale, recomandările savanților adoptă perspective variate, precum: i) individuală - fiecare om ar trebui să fie presupus un ticălos care nu are niciun alt scop, în toate acțiunile sale, decât interesul privat;⁵⁶ ii) economică - trebuie orânduită lumea cunoscută prin experiență și nu acțiunile comerciale ale unei comunități de îngeri;⁵⁷ iii) instituțională - instituțiile, concepute cu Homo economicus în minte, nu trebuie să facă ordinea socială în mod critic dependentă de eficacitatea lor; ele sunt cruciale pentru creșterea unor flori delicate, precum motivațiile altruștilor și ale celor orientați spre interesul public;⁵⁸ iv) societală - deși cei răi sunt mai puțini decât cei dreți, pentru că nu îi putem distinge, există o necesitate de a suspecta, lua seama, anticipa, autoapăra, orice fapt al celui mai onest și corect- condiționat om.⁵⁹

Regulile care guvernează activitatea unei societăți trebuie să facă obiectul unui dialog constituțional deschis. Acest lucru presupune ca, pe lângă alegerile uzuale, cetățenii să fie preocupați și de posibile alte seturi de reguli, mai bune, care să servească progresului. Dialogul poate sensibiliza societatea cu privire la ceea ce se numește *interes general*, sprijinind urmărirea consensului, schimbarea constituției și a cadrului societal. Adaptivitatea seturilor de reguli, respectiv a constituției, antrenează adaptivitatea instituțiilor și apropie optimalitatea lor, în condițiile schimbării circumstanțelor. Totodată, limitează vulnerabilitatea regimului constituțional, atât la exploatarea neprincipială (ex.: corupția), cât și la eroziunea naturală a schimbării istorice.⁶⁰

Proiectarea constituției pune bazele sistemului de controale și echilibre al principalelor puteri, având în centrul său interesul public. Este un sistem menit a servi adoptării și urmării unei evoluții predictibile a societății, cu obiective sociale cuprinzătoare și profunde (ex.: înflorirea umană). Acestea din urmă impun ca principiile constituționale să evidențieze sau să facă referire la: i) un cadru de referință, cu repere de comparație și circumstanțe specifice; ii) un anumit nivel de ambiție și pârghii care să

motiveze promovarea prosperității și progresului societății; iii) un ansamblu de virtuți și norme morale, asupra cărora proiectarea evoluției trebuie să se concentreze de la început,⁶¹ pentru a-i asigura o bază societală adecvată.

3.1.3. Generarea și alocarea puterii

Societatea presupune existența unui spațiu delimitat și a unor granițe. În mod obișnuit, dimensiunile unei societăți se întrepătrund cu cele ale altora, trecând peste frontiere și tinzând a se integra regional și global. Dimensiunea politică se extinde și ea; spre deosebire de celelalte însă, ea depinde cel mai mult de frontiere. Separarea societăților în state, constituie fundamentul puterii lor. Statul pare a exprima cea mai bună formă de optimizare pentru dimensiunea politică.⁶²

Organizarea socială antrenează centralizarea puterii. Aceasta provine de la fiecare persoană și grup, care, toate, dispun de putere. Alegerile făcute în legătură cu alimentația, educația, munca sau politica, exprimă exerciții de putere. Ele sunt orientate de alegeri ale căror criterii se schimbă odată cu dimensiunea în care se manifestă.⁶³ Dezvoltarea societății stimulează evoluția criteriilor care guvernează alegerile, inclusiv în politică.

Politica reprezintă calea prin care membrii unei societăți exprimă valorile pe care le pun pe alternativele formulate.⁶⁴ Pe această bază, apropierea dintre oameni conduce la formarea structurilor politice. Astfel constituite, partidele și grupările politice concură la partajarea capitalului politic al întregii societăți.

Un rol în competiția politică îl au programele politice și acțiunile guvernamentale. Acestea sunt orientate de doctrine specifice, concepute să servească cu predilecție interesele unui anumit electorat. Influența exercitată asupra acestuia, facilitează apropierea votului alegătorilor. Succesul este determinat de alegerile populației, consemnate cu prilejul scrutinului.

Tradițional, exercitarea puterii presupune concentrarea capitalului, iar prin aceasta, deposedarea celor mulți, exprimată prin depolitizare.⁶⁵ Lucrurile se pot schimba, pe măsură ce responsabilitatea alegerilor individuale sporește. O dimensiune politică dezirabilă ar întări rolul membrilor societății, asigurând continuitatea dreptului lor de a face alegeri. Aceasta ar presupune atât integrarea diferitelor programe ale mandatelor politice într-un proiect de lungă durată al societății, cât și recunoașterea dreptului alegătorilor de a revoca. Astfel, cei în drept și-ar păstra proprietatea capitalului, încredințându-i doar temporar folosința, condiționat de buna utilizare. În economie, un astfel de lucru se petrece în mod uzual.

3.2. Calea spre echilibru și eficiență

Societățile dezvoltate au încorporat, în timp, mecanisme automate pentru asigurarea echilibrelor necesare între principalele puteri și sprijinirea eficienței dimensiunii primare. La fel și în UE, unde statele membre sunt însă puternic diferențiate.

Coeziunea intra- și inter-societăți în UE este fragmentată.⁶⁶ Creșterea euroscepticismului și autoritarismului⁶⁷ este de natură a contracara democrația transnațională⁶⁸ și a îndepărta o eventuală perspectivă de federalizare democratică. Aceasta impune preceptele pieței și susține posibilitatea menținerii zonei monetare,⁶⁹ în absența unei legitimări democratice necesare.⁷⁰ Astfel, imperativul tehnocratic, ca substitut al deficitului democratic european și accelerator al globalizării, se lovește de restrângerea consensului politic și limitează apropierea cetățenilor europeni, ca sursă a

uniunii politice viitoare. În acest context, calea spre echilibru și eficiență în societate este adresată prin întărirea echilibrului societal și promovarea eficienței politice.

3.2.1. *Întărirea echilibrului societal*

Principalele instrumente ale schimbării sunt instituțiile. Acestea sunt administrate politic în cadrul dimensiunilor societății. Instituțiile organizează competiția, care conduce nu numai eficiența pieței, ci și structurarea economiei de către indivizi, pentru a se favoriza pe ei înșiși, în dauna altora.⁷¹ Capitalizarea informațiilor, asimetric distribuite, îi ajută pe indivizi să profite de ceilalți prin schimburi. Sistemele politice, cu rolul lor marcant în proiectarea și gestionarea instituțiilor, sunt cunoscute pentru distribuirea inegală a bogăției și favorizarea unor categorii sociale. Astfel, bogăția individuală este generată nu numai de muncă, ci și de sistemul de relații și de controlul asupra politicilor.⁷²

În acest context, problema principală a unui sistem politic este că *un guvern suficient de puternic pentru a proteja drepturile de proprietate și a impune contracte este, de asemenea, suficient de puternic pentru a confisca bogăția cetățenilor săi.*⁷³ Principalele canale de confiscare a bogăției sunt implantate în societate:

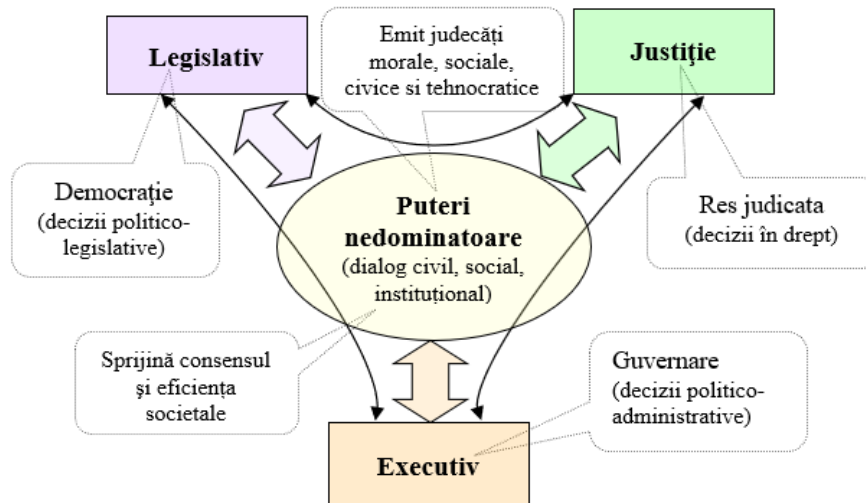
- a. trăsături ideologice și credințe, așa cum sunt ele reflectate, spre exemplu, de ordinea socială (ex.: inegalitatea, atitudinea față de autoritate);
- b. deficiențe sistemice, dezechilibre și prejudecăți, reflectate de principalele instituții și de performanțele lor (ex.: autocrații, democrații tinere);
- c. alegerile politice, având efecte distribuționale, care pot, temporar:
 - favoriza spații geografice specifice (ex.: urban), grupuri (ex.: bogați) sau straturi sociale (ex.: elita, clasa de mijloc), pe diferite orizonturi de timp,
 - tolera sau promova practici ne-etice, precum corupția sau renta politică;
- d. ineficiențe sau imperfecțiuni ale guvernantei pe diferite niveluri.

Protecția cetățenilor, inclusiv împotriva statului, este întemeiată pe constituție. Aceasta clădește un sistem instituțional, având ca principale puteri parlamentul, executivul și justiția. Ele acționează dominator, prin instrumente de impunere a regulilor.

Dezvoltarea socială, sprijinită de cea tehnologică, a condus la creșterea preocupărilor de responsabilitate colectivă și înmulțirea structurilor publice sau civice integrate (ex.: dialog social, consilii fiscale, macro-prudențiale, asociații profesionale și civice). Ele au acoperire diversă, intra- și inter-societăți. Alcătuirea și rolul lor în monitorizarea și orientarea destinelor societății (organizații reprezentative, specialiști, activiști), le recomandă pentru a fi poziționate la temelia instituțională a societății.

În figura următoare, alături de puterile consacrate ale statului, sunt reprezentate structuri noi, sub denumirea de puteri nedominatoare. Acestea diversifică și îmbunătățesc consultarea și informarea populară, apropie deciziile de cetățeni, sprijină integrarea instituțională și responsabilizarea societății cu privire la viitorul său.

Figura 1. Design-ul instituțional și fundamentul echilibrului societal

Sursa: Figură realizată de autor, potrivit analizelor și datelor privind modelul social⁷⁴

Reprezentarea ține seama de tendința milenară de partajare a capitalului politic de la nivelul conducerii societății, pornind de la de la unul către cei mulți. Prin majorarea exponenților puterilor în societate, adevărați piloni, stabilitatea conducerii sale crește. Diversificarea puterilor și apropierea lor de cetățean servesc implicării sale. Totodată, formarea unei puteri nedominatoare, transformă relația conducerii cu societatea dintr-o relație de putere, într-una de colaborare. Acest lucru are efecte asupra instrumentelor utilizate (dialogul), reducerii costurilor (autoimpunerea regulilor) și îmbunătățirii rezultatelor (eficiența). UE are realizări notabile în acest domeniu, precum abilitarea partenerilor sociali de a emite reglementări, consultarea largă sau inițiativa cetățenească. Dezvoltarea puterilor nedominatoare în UE este însă îngrădită, instituțional, de paralelismul cu structurile naționale și de limitele tratatelor.

3.2.2. Promovarea eficienței dimensiunii politice

Dezvoltarea unui sistem politic eficient constituie o precondiție a eficienței multi-dimensionale în societate. Perspectiva economică, care așază procesele politice pe principiile pieței, facilitează eficientizarea politicii. Promovarea politicianilor pe baza unor verificări repetate a reputației lor sprijină generarea unui necesar sistem competitiv. Acest lucru necesită structurarea sistemului politic pe mai multe niveluri, similar unei organizări federale.⁷⁵ Rezultatele depind de adoptarea unor măsuri, precum:

- a) revizuirea sistemului instituțional și a regulilor cu care se operează pentru ca exercitarea dreptului de a fi ales să conducă la promovarea celor mai buni candidați;
- b) adaptarea regulilor sistemului politic la condițiile unei piețe, ținând seama de:
 - corecta informare a alegătorilor, pentru reducerea costurilor tranzacțiilor și favorizarea unor alegeri în deplină cunoștință de cauză,
 - crearea mecanismelor/instituțiilor de protecție a consumatorilor,
 - limitarea sau împiedicarea abuzului de putere dominantă;
- c) încurajarea partidelor politice să urmeze o competiție internă reală și să promoveze, pe această bază, politicieni competenți;

d) promovarea unor stimulente adecvate pentru asigurarea unei intervenții oportune din partea legislativului în exercitarea monopolului său asupra schimbării sau adaptării regulilor de funcționare din sub-sistemele sociale.

Sistemele politice manifestă deficiențe sistemice:⁷⁶ acestea promovează forțele mai agreabile alegătorilor, nu neapărat pe cele mai competente sau morale. Principalele stimulente sunt puterea politică și resursele la care aceasta deschide accesul. Motivarea pentru inițiative de calitate și măsuri adecvate este prost susținută de sistemele politice.

Calea de urmat este aceea de a îmbunătăți proiectarea sistemului politic și de a obliga statul să protejeze în mod credibil piața, limitând discreția politică, în timp ce ar păstra-o autoimpusă.⁷⁷ O astfel de contradicție poate fi depășită prin inovare. Autoimpunerea limitelor discreției politice, văzută ca libertate de acțiune, are efecte variate asupra societății. Pentru ca efectele pozitive să prevaleze, riscurile trebuie reduse, iar alegerile trebuie să garanteze conducători competenți și morali.

Avansarea mai rapidă cere construcție instituțională, inovație și experimentare. Unul dintre pașii necesari îl constituie proiectarea unui sistem adaptiv de asigurare a unei progrese a eficienței politice. Între elementele de avut în vedere, sunt:

- a. implementarea principiului eliminării conflictului de interese⁷⁸ în funcționarea instituțiilor politice; corespunzător, elaborarea și adoptarea reglementărilor susceptibile a antrena conflictul de interese, precum cele privind alegerile și referendum-ul, salarizarea și orice alte beneficii ale aleșilor, trebuie externalizate sau cel puțin partajate cu un organism neutru (ex.: justiția, societatea civilă);
- b. crearea unui mecanism de schimbare, integrat sistemului politic; trebuie dezvoltate instrumente specifice, combinând tehnocrația (ex.: Think Long Committee for California⁷⁹), policentrismul,⁸⁰ apelul la manageri profesioniști (city managers) și democrația (ex.: forma sa directă, inițiativa de vot).

Competența și moralitatea cetățenilor sunt inegal distribuite în societate. Acest lucru se reflectă și în calitățile politicienilor, aleși dintre cei mulți. Ca urmare, până când societatea va putea generaliza un comportament adecvat prin reguli autoimpuse și, prin aceasta, va garanta politicieni competenți, este necesară armonizarea și echilibrarea a două forme de conducere: tehnocratică⁸¹ și democratică; prima, cea de specialitate, pentru a crește capacitatea societății de a-și promova progresul, iar cealaltă, a democrației, pentru a exersa și îmbunătăți guvernarea societății de către cei mulți;

- c. tratarea politicii aflate la baza guvernării, ca bun public, ce trebuie supus rigorilor serviciilor de interes public general;⁸²

Acesta ar fi un mijloc eficace de asigurare a protecției alegătorilor. Orientarea economică imprimată Uniunii de acquis-ul comunitar, a limitat posibilitățile de considerare a unei astfel de opțiuni. Perspectiva economică a politicii, sau o eventuală inițiativă de jos în sus, poate deschide calea unor transformări viitoare;

- d. introducerea unui sistem de stimulente, pentru încurajarea performanței; acesta poate include retribuția și privilegiile curente ale poziției, recunoștință publică, posibilitatea extinderii mandatului, iertare de erori trecute (politice, nepenale).

Pentru aceasta este necesară separarea jucătorilor de proiectarea și adoptarea regulilor jocului, considerând: i) reglementarea accederii la putere potrivit intereselor de progres ale societății, de către o instituție neutră politic; ii) un mecanism de opoziție, un drept de veto, față de opțiunile de reglementare induse prin conflict de interese, fie că privesc privilegiile ale celor aleși, dezincriminarea unor fapte reprobabile sau adoptarea unor norme populiste; iii) un sistem de formare, informare și protecție a alegătorilor, care să servească efectuării unor alegeri adecvate, în deplină cunoștință de

cauză.

IV. Schimbarea societății

Programarea evoluției societății are ca rațiune dezvoltarea unei capacități sociale de promovare a schimbării voluntare. Aceasta servește la modelarea societății și direcționarea devenirii sale. Procesul necesită o viziune amplă, o ideologie de orientare, robust ancorată în democrație și drepturile omului, ce adresează obiectivele, așteptările și acțiunile societății. Concepția asupra viitorului societății trebuie împărtășită de principalele forțe sociale, pentru a genera angajament și determinare și a-i asigura stabilitatea și durabilitatea, care joacă un rol important în finalizarea schimbării.

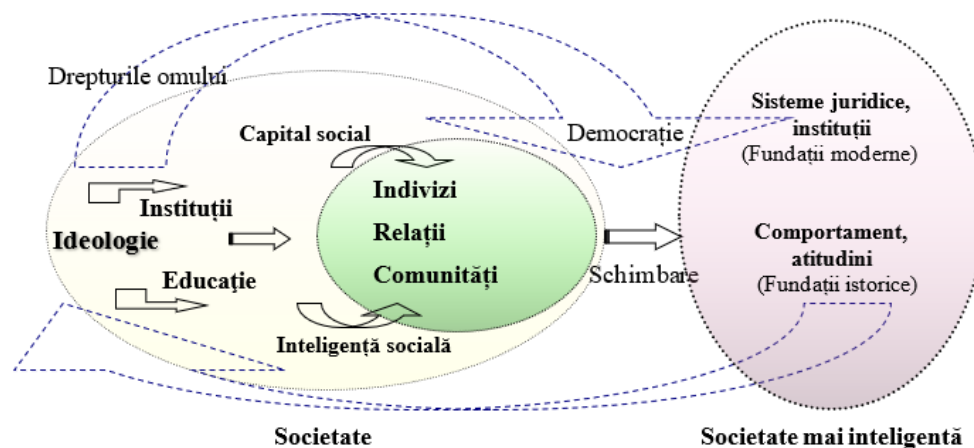
Experiențele statelor membre pe calea devenirii umane sunt bogate în varietate. Promovarea autonomiei individuale și a valorilor orientate spre auto-exprimare, cu efecte asupra libertății individului, diversității umane și manifestării civice, sprijină evoluția societății. Cele mai bune rezultate se manifestă în societăți de scară redusă, cu un ridicat nivel de coeziune și mai ușor gestionabile.⁸³

Schimbarea societății este reflectată prin progresul societății și vectorii schimbării.

4.1. Progresul societății – devenirea⁸⁴

O perspectivă cuprinzătoare de modelare a societății trebuie să se adreseze indivizilor - căci societatea este alcătuită din indivizi, relațiilor lor - cele care îi fac sociali, precum și agregatelor lor colective - întrucât societatea este organizată în comunități sau grupuri (ex.: teritoriale, profesionale, etnice, religioase) cu funcții și motivații diferite. În consecință, obiectivele principale ale unui proces de modelare grupează, alături de indivizi, relații și construcții sociale, culturile și instituțiile - adică elementele ce constituie bazele inerțiale ale societății, fundațiile lor istorice și moderne (figura următoare).

Figura 2. Devenirea societății

Sursa: Figură realizată de autor, potrivit analizelor și datelor privind modelul social⁸⁵

În plan economic, indivizii, relațiile și comunitatea sunt văzute prin prisma activelor socio-umane, aflate în posesie individuală, colectivă sau publică; devenirea urmărește filtrarea și îmbogățirea acestora, pentru actualizarea capitalului ideologic, cuprinzând activele socio-umane ale societății: cele programatice și cele care îi definesc status quo.

O bună modalitate de guvernare necesită convenirea asupra obiectivelor, identificarea a ceea ce este posibil și optimizarea.⁸⁶ Este ceea ce *devenirea* propune, în mod iterativ: convenirea obiectivelor, potrivit ideologiei societății, alegerea între căile posibile și optimizarea parcursului; sunt secvențe repetabile ale unui proces de evoluție concentrat asupra persoanei, relațiilor sociale și comunităților. Atingerea obiectivelor convenite modifică circumstanțele, adaptează comportamentul și reproduce ideologia într-o formă nouă, care conduce la un alt ciclu de schimbare.

Devenirea conferă orientarea necesară progresului social. Euristică și simplificarea asigură relativa universalitate a modelului și larga sa aplicabilitate. Astfel, se facilitează adresarea unitară a diversității societăților europene și posibilitatea apropierii acestora.

Ideologia, ca element de orientare a evoluției comune, rămâne nedetaliată, constituind principala incertitudine a viitorului. Ea se actualizează iterativ, pe măsură ce societățile își ating obiectivele și devin mai inteligente. Implementarea noii ideologii revine instituțiilor adaptate.

4.2. Vectorii schimbării

Viitorul singularizează o cale din orizontul posibilităților prezente în fiecare dintre actualizările societății. Această cale poate constitui o schimbare. Ea reprezintă un progres în raport cu situația inițială în măsura în care poate răspunde mai bine nevoilor și așteptărilor societății. Pe termen lung, progresul indică sensul schimbării.

Actualizarea societății se realizează prin reproducerea energiei umane. Aceasta încorporează activele moștenite și achiziționate, reflectate de dimensiunea culturală. Schimbarea registrului activelor modifică patrimoniul societății, îmbogățindu-l sau sărăcindu-l, potrivit valorii nete rezultante. Procesul este rodul ideologiei. Ea conturează orizontul posibilităților, trasează calea progresului și conferă sens schimbării societății.

Schimbarea vizează întreaga societate. În fiecare din dimensiunile sale acționează instituții. De ele depinde transpunerea schimbării, cuprinderea și profunzimea ei. Împreună, ideologia și instituțiile, alcătuiesc vectorii schimbării.

4.2.1. Ideologia

Ideologia este o reflectare a legăturii dintre idei și comportament, *un sistem all-inclusive de realitate cuprinzătoare, care caută să transforme totalitatea unui mod de viață.*⁸⁷ În literatura de specialitate, ideologia are un înțeles bogat,⁸⁸ sintetizat prin două curente,⁸⁹ care vizează: i) un set de idei de fundal, relativ necontestat, pe care fiecare societate sau comunitate îl posedă; ii) un set de idei proiectate, sau utilizate pentru a justifica, a conserva sau consolida o stare de lucruri existente.

În contextul economic al lucrării, ideologia este un ansamblu de active socio-umane, cu o dublă perspectivă, cea a maselor largi și cea a unor grupuri specifice:

- prima, descriptivă, privește spre trecut; este curentul central de opinie ce exprimă un fond de valori și atitudini comune, pe care se clădește o identitate socială sau un mod colectiv de a raționa; economic, exprimă un cumul de active în planul

ideilor și comportamentelor, depozitate în ceea ce s-ar putea numi mentalul colectiv; acest lucru îi conferă caracteristicile unui bun public, adică neexclusivitate și non-rivalitate;

- a doua, normativă, privește spre viitor; este un capital intangibil de grup, care evidențiază intenții, pornind de la motive sau justificări decurgând din interese comune, altruiste sau egoiste; este de natura activismului (social, politic, ecologic etc.) și vizează apărarea sau promovarea unui anumit set de idei și convingeri de orice natură.

În promovarea progresului societăților europene se întrevăd două căi principale: i) continuarea procesului de dezvoltare a conștiinței și inteligenței colective, prin pași inerțiali, adică prin succesiuni de strategii și programe tot mai elaborate și investiții în educație, cercetare și inovare; ii) îmbunătățirea programării societății și construirea unei capacități sistemice de a progresa, în ciuda competențelor și moralei conducerilor sale tranzitorii, potrivit unei filozofii sau ideologii a societății de mâine; acesta este cel mai bun mod de a *proteja oamenii de consecințele alegerilor lor politice*.⁹⁰

O cale de mijloc, care să combine pragmatismul pașilor inerțiali, ca element esențial pentru garantarea progresului, cu avantajele modelării sociale, susținute de mijloacele științei, ar putea fi un compromis realizabil.

La nivelul UE, componenta normativă a ideologiei este în mare parte generată de diversitatea culturilor popoarelor sale și orientată de tratate. Sistemul juridic al UE combină tradițiile statelor sale membre,⁹¹ dezvoltă fundațiile UE și împinge mai departe limitele sale. Valori europene sunt integrate și transferate intra- și inter-societăți, prin intermediul reglementărilor și acțiunilor europene și ale organismelor internaționale.

Principalul instrument ideologic cu putere normativă, după acquis-ul comunitar, este strategia. *Europa 2020* consacră trei priorități, ce se consolidează reciproc: creșterea inteligentă, durabilă și incluzivă.⁹² Orientarea este complementară alegerilor naționale și, ca atare, limitată, fiind rezultatul unui compromis politic al statelor membre.

O cale adecvată - prin amploare și profunzime, dar anevoioasă - prin cerințe, ar fi susținerea obiectivelor UE pe blocuri de valori culturale, având unități de natura capabilităților,⁹³ adică ceea ce oamenii sunt capabili să fie și să facă. Aceasta ar presupune o concentrare principială asupra problemelor viitoare și un angajament mai puternic, alimentat de acumulări ale eforturilor și realizărilor fiecărei etape.

Acțiunea programată a instituțiilor, tot mai adaptive și mai cuprinzătoare, sprijină înglobarea valorilor înnoite și accelerarea dezvoltării umane și a capitalului social, contaminând, din aproape în aproape, întreaga civilizație.

4.2.2. Instituțiile

Instituțiile fac legătura între comportamentul uman și regulile din societate. Ele semnifică, în mod curent, forme sociale complexe care se reproduc (ex.: guverne, familii, universități, spitale). Rolul lor este de a asigura ordinea socială,⁹⁴ facilitând economia de efort. Instituțiile sunt sisteme de reguli sociale, stabilite și înrădăcinate, care structurează interacțiunile sociale.⁹⁵ Pentru aceasta, ele dispun de sisteme de impunere a regulilor⁹⁶ și resurse necesare. Deși nu există o definiție unanim acceptată, lucrările de cercetare par a deveni tot mai consecvente în utilizarea termenului.

Societatea constituie un sistem de instituții: are seturi distincte de norme

încorporate (ex.: culturale, sociale, juridice) și moduri de interacțiune, adresând scopurile și funcțiile sale principale. Sub-seturi de instituții au roluri și funcțiuni variate, lucrând mai mult sau mai puțin articulat și eficace în îndeplinirea lor. Astfel, ele se diferențiază ca performanțe, eficiență sau adecvare. Independent de aceste aspecte, ele acționează ca mecanisme de ordonare și de cooperare ce guvernează comportamentul indivizilor.

Instituțiile modelează comportamentul, pentru că îl structurează, constrâng și facilitează. Ele pot acționa ca agenți de schimbare și promova progresul, sau pot acționa în mod conservator, protejând status quo-ul.⁹⁷ Normele sociale înrădăcinate de la baza lor rețin importante rezerve de progres societal,⁹⁸ din cauza inerției lor.

Reușitele unor state în promovarea creșterii economice și combaterea sărăciei, au evidențiat preferința acordată modului în care funcționează instituțiile în raport cu formele pe care acestea le iau.⁹⁹ Ca urmare, în promovarea evoluției este utilă utilizarea unei definiții simbolice a instituțiilor și rolului lor. Acest lucru ușurează considerarea acumulărilor de reguli, în strânsă legătură cu diferențierile tradițiilor juridice.

O importanță aparte în acțiunea instituțiilor revine avansului eticii, care nuanțează sistemele de reguli. Intervenția statului în reglementarea unor norme morale pentru formarea unui comportament virtuos în societate, este susținută din antichitate.¹⁰⁰ Recomandarea este valabilă și în prezent. Deficiențele sistemice ale formării cetățenilor limitează progresul social, permițând atât reproducerea unor racile sociale, la o scară superioară de inteligență, competență și potențial de acțiune, cât și transmiterea acestora către alte societăți. De aceea, educația ocupă un loc aparte în evoluție.

Instituțiile tind a corespunde circumstanțelor în care acționează. Aceasta înseamnă că funcționarea lor vizează un optim specific, potrivit nivelului de operare și factorilor de influență asociați (ex.: locali, naționali). Schimbări ale circumstanțelor, care să afecteze performanța instituțională, pot apărea atât ca urmare a evoluției așteptărilor populației sau a altor factori interni, cât și sub influența unor procese externe. Ca urmare, instituțiile sunt susceptibile a avea o funcționare suboptimală.

Anticiparea riscurilor generate de suboptimalitatea instituțiilor reclamă apelul la adaptivitate și inovativitate. Experimentarea și îmbunătățirea funcționării instituțiilor, pe diferite niveluri și sectoare de activitate, netezesc drumul către schimbare.

V. Discuții și concluzii

Procesul construcției europene, prin realizările, ca și prin neîmplinirile sale, sugerează că avansul colectiv al statelor membre este condamnat la procese graduale, validate democratic. Continuitatea și predictibilitatea necesare evoluției UE, trebuie programate. Fundamentul Uniunii și motorul progresului ei - valorile împărtășite și, respectiv, economia, furnizează punctul de ancorare al oricărui proiect politic european.

Economia este insuficient de cuprinzătoare pentru a garanta progresul întregii societăți. În același timp, este și prost servită de modul în care este concepută și utilizată reflectarea ei prin știința economică. Situația este aceeași în oricare stat sau grupare de state. Abordarea ansamblului societății, în schimbarea sa, este esențială. Iar economia, ca știință, nu are limite. Extinderea aplicării ei necesită considerarea energiei, ca sursă a mișcării și expresie a unității lumii în care trăim. Unicul izvor al activelor și capitalului este energia socio-umană. Ea furnizează, prin măsura sa, calea de evidențiere unitară și comprehensivă a acumulărilor, consumului, producției și distribuției bogăției omenirii.

Progresul societății reclamă o înțelegere unitară, împărtășită de comunitățile sale. Ideologia, prin componenta sa normativă, clarifică ideea de progres și echilibrează cuprinderea societății. Interpretarea economică a ideologiei are la bază perspectiva

analitică a comportamentului uman și social. Descompunerea acestuia în active socio-umane este menită a susține și prefigura transformarea societății. Active de cea mai mare valoare, precum creativitatea și inovativitatea umană, imaginează o viziune adecvată unei societăți înfloritoare. Transpunerea ei în realitate antrenează cheltuieli și recoltări de energie socio-umană în procesul devenirii.

Programarea evoluției societății servește înaintării societății inteligente, pentru maximizarea bogăției și eficienței societale. Orientarea programatică a evoluției necesită un sistem de codificare, pentru structurarea unitară a activităților și proceselor, ca și reguli și mecanisme automate, ce sprijină desăvârșirea design-ului instituțional și îmbunătățirea funcționării sale. Codificarea este asigurată de limbajul economic, extins și adaptat pentru a acoperi întreaga societate, așa cum este ea cunoscută prin științele și disciplinele sociale. Elaborarea regulilor și adoptarea mecanismelor automate, ca și conducerea evoluției, revin clasei politice și forțelor active ale societății. Partajarea de către acestea a unei capacități de schimbare, ar facilita programarea, monitorizarea și evaluarea, ca și corectarea evoluției societății.

În politică, limitele comportamentului sunt, dintotdeauna, autoimpuse. Democrația a antrenat dispersarea voinței politice, fără a-i elimina și arbitrariul. Iar competența la nivelul grupului de conducere a rămas scăzută, la nivelul verigilor sale slabe. Aceste lucruri au limitat capacitatea politicianilor, luați individual, de a face rău, fără a crește sau garanta, însă, capacitatea lor de a face bine, luați colectiv. Ca urmare, până când societatea va dispune fie de un nivel ridicat de coeziune, fie de un sistem de selecție performant, protecția alegătorilor împotriva propriilor lor alegeri trebuie asigurată distinct. Conștientizarea clasei politice asupra responsabilității sale sprijină acest lucru. Implicarea în programarea evoluției colective ar constitui un început. Presiunea exercitată de forțele active ale societății este indispensabilă.

Preocupările clasei politice pentru schimbarea societății sunt restrânse. Acest lucru decurge din cauza lipsei de viziune și insuficienței stăpânirii a cunoașterii, ca și a unor cauze structurale. Angajamentele politice cu durata unor mandate, nu permit conceperea și realizarea schimbării explicite a societății. Aceasta necesită instituții adaptive, pârghii și instrumente adecvate, cu acțiuni de lungă durată. Doar cu ajutorul lor, acțiunea politică ar putea reuși să răspundă unor așteptări de fond, înrădăcinate, nu unora de conjunctură.

Dificultatea schimbării constă nu numai în crearea unor mecanisme pentru orientarea evoluției societății și apropierea obiectivelor sale, ci și în asigurarea perpetuării voinței necesare. Este o întreprindere care presupune crearea unor reguli constituționale și alimentarea funcționării lor cu energie socială. Numai societatea, ca întreg, o poate furniza. Ea trebuie să fie conștientizată și antrenată în procesul schimbării sale încă de la început. De aceea abordarea trebuie să fie comprehensivă.

Conceperea viitorului începe prin considerarea rezilienței și construcției sociale. Este ceea ce UE trebuie să întreprindă. Progresele și beneficiile statelor membre, ca și cele ale uniunii lor sunt de domeniul evidenței. În același timp, șocurile economice și financiare,¹⁰¹ migrația,¹⁰² Brexit-ul, provoacă apropierea societăților europene și evidențiază o cale a disoluției. Slăbiciunile UE și, mai ales, cele ale nucleului său dur, Uniunea Economică și Monetară, indică deficiențe sistemice. Dificultatea corectării și persistența deficiențelor probează că organizarea și funcționarea UE sunt insuficient de adecvate, iar eficacitatea proiectului politic european trebuie consolidată.

Procesul istoric al descentralizării puterii în societate îi consfințește un rol variat: i) protectiv - ocrotirea libertății; ii) constructiv - menținerea varietății și diversității, ca surse ale progresului; iii) auto-organizatoric - promovarea economiei de efort și a

eficienței, apropiind decizia de resurse și nevoi. Relațiile inter-societăți arată că asocierea lor este mai durabilă decât o structură ierarhică.¹⁰³ Deși UE consideră aceste lucruri, neajunsurile sale probează că asocierea nu ține loc de uniune politică. Ea constituie un pas, necesar, dar insuficient pentru a garanta uniunea statelor membre și trăinicia ei.

Slăbiciunile și deficiențele progreselor sunt bine documentate în UE, dar adresarea cauzelor le ocolește, de regulă, esența. Lipsa de performanță a unor construcții sociale, sau chiar inadecvarea lor, este tratată la fel, la nivel european și național, ca un rezultat constitutiv societății, nu ca unul construit. Este astfel favorizat un șir de reforme, în detrimentul unui sistem de adaptare. Este ca și cum cauzele neajunsurilor ar fi asimilate unor forme de relief, care, în timp, traversează schimbări. În consecință, politicile publice adresează efectele, adică ploile, seceta, frigul sau căldura excesive. Schimbarea formelor de relief, ca și cea a sistemului politic, pare de neconceput: acestea trebuie conservate și transmise generațiilor viitoare, așa cum se întâmplă de milenii.

Capacitatea UE de orientare a acțiunilor politice spre beneficiul ansamblului societăților, este dependentă de ajustările din statele cu dezechilibre. Diferențierea ciclurilor de evoluție, multidimensionale, va genera mereu nevoi de corecție. Cu cât este mai mare numărul statelor membre, cu atât cresc șansele apariției unor perturbări, ale căror efecte se pot transmite dincolo de granițele naționale. Deficiențele cele mai grave sunt cele ale sistemelor politice, pentru că ele pot accentua divergențele europene. Acestea restrâng predictibilitatea ansamblului, contravenind acțiunilor imprimare prin relațiile de cooperare, care favorizează progresul spre o democrație funcțională. Iar apropierea obiectivelor vizând bogăția și eficiența societale, este compromisă.

Recunoașterea priorității politicii în raport cu economia ar consolida unitatea UE și ar permite tratarea sinergică a neîndestulării generale, la un nivel superior de competențe și resurse, în direcția globalizării. Promovarea dominației omului asupra condiției sale și circumstanțelor, este condiționată de orizontul și calitatea politicii. Acum instrumente există, iar evoluția nu mai poate fi doar rezultatul întâmplării, ci al responsabilității conducătorilor și conștientizării principalelor forțe sociale. În concluzie, proiectul UE trebuie să-și întărească funcționalitatea dimensiunii politice, pentru a putea genera energia necesară promovării unui proces de transformare explicită a societății.

Glosar

Activ(e) - resursă identificabilă, monetară sau nu, cu sau fără substanță, controlată de entitate ca urmare a unor evenimente trecute (cum ar fi achiziția sau auto-crearea) și de la care se așteaptă beneficii viitoare (intrări de numerar sau alte active).¹⁰⁴

Antreprenor - autoritate sau persoană care identifică nevoi și recunoaște oportunități, își asumă riscuri în dirijarea resurselor și crearea de structuri noi, pentru a

produce valoare adăugată.¹⁰⁵

Capital – bogăție acumulată sub formă de active, menită a porni și întreține o activitate, pentru a produce mai multă bogăție.

Devenire – proces iterativ de transformare a societății într-una tot mai inteligentă, prin adresarea fundațiilor sale și apropierea unor obiective temporare, în condiții de democrație și respect pentru drepturile omului, potrivit sensului conferit de ideologie.¹⁰⁶

Dimensiuni ale societății – subsisteme sau domenii de preocupări, structurate sau funcționale (ex.: economia, politica, justiția) și mai puțin structurate (ex. cultura); pot fi abordate din perspective diferite, precum cele ale: i) standardelor cercetării și dezvoltării (ex. FORD, JEL), ii) disciplinelor educației (ex. ISCED-F), iii) administrării societății (ex. structuri instituționale centrale și locale), iv) conturilor naționale.

Firmă – sistem de relații constituit pentru dirijarea resurselor de către o autoritate (un antreprenor),¹⁰⁷ în vederea atingerii unui scop; aici firma are un sens generic, larg, acoperind domenii și obiective specifice variate (ex.: economice, sociale, politice, juridice), corespunzătoare nevoilor și preocupărilor umane.

Fundații ale societății – concept analitic ce încadrează comportamentul uman, potrivit provenienței (înnăscut sau achiziționat) și căilor de modelare (culturală și instituțională), menit a-l descompune în active adresabile individual sau colectiv.

Guvernare - procesul prin care actori statali și non-statali interacționează pentru a proiecta și implementa politici într-un context de reguli.¹⁰⁸

Ideologie – set de active socio-umane, descriptive sau normative, care conferă un sens reproducerii modelului social, promovând schimbarea orizontului posibilităților prezente în fiecare dintre actualizările societății.

Imperativ tehnocratic - impuls de îmbunătățire a naturii prin tehnologie, având ca obiectiv eliberarea omului de limitările naturii.¹⁰⁹

Instituție – ansamblu de reguli formale și informale, precum și căile de impunere a acestora, care modelează comportamentul; spre deosebire de reguli, instituțiile antrenează anumite resurse pentru a putea opera.¹¹⁰

Model – reprezentare simplificată a realității sau a unui proiect.

Model social – reprezentare simplificată a unui (sub)sistem social, care reflectă o situație existentă sau un proiect.

Modelul social european - proiect politic ce adresează experiența europeană diversă cu privire la promovarea simultană a creșterii economice sustenabile și a coeziunii sociale.

Piață – set de reguli care guvernează schimburile, în condiții de competitivitate; piața presupune un număr mare de cumpărători și vânzători, mărfuri comparabile și absența asimetriilor informaționale.¹¹¹ Opusul pieței, sau non-piața, definește o piață necompetitivă. Aici sensul pieței trece dincolo de granițele tradiționale, pentru a include și tranzacțiile de active socio-umane.

Putere - abilitatea unor grupuri și indivizi de a-i determina pe alții să acționeze în interesul lor;¹¹² depinde de abilitatea, înnăscută sau achiziționată, ce facilitează mobilizarea energiei umane (sociale); constituie un factor de ierarhizare a calității energiei socio-umane, amplificând efectele cheltuirii, recoltării sau investirii ei.

Regulă/lege – normă de comportament, convenție socială sau dispoziție juridică,¹¹³ ce servește modelării comportamentului uman; este codificabilă, pentru a putea fi respectată; reprezintă o investiție socială de active, amplificată de numărul și calitatea persoanelor în numele cărora este făcută; se acumulează în coduri de norme, convenții sau acte juridice, care, alături de ideologie și alte active, îmbogățesc

patrimoniul societății respective.

Sistem - construcție funcțională de componente cu limite și medii prescrise, caracterizată prin următoarele:¹¹⁴ i) sistemul se exclude doar pe sine din mediu, ii) mediul nu are nicio auto-reflectare sau capacitate de acțiune, iii) mediul este delimitat de un orizont deschis, nu de granițe ce pot fi traversate.

Sistem inteligent – sistem ce are capacitatea de a învăța din experiențele anterioare și de a se adapta pentru a-și atinge obiectivele.¹¹⁵

Societate – sistem social stabil, alcătuit dintr-un număr suficient de mare de subsisteme sociale.

Tehnocrație - formă organizatorică bazată pe o ideologie specifică, care pretinde obiectivitate, meritocrație și o perspectivă apolitică.¹¹⁶

Teorie economică a modelului social – apare în fundalul lucrării, ca expresie economică a teoriei sistemelor sociale. Consideră sistemul social ca parte dintr-un sistem atotcuprinzător, care are drept element de continuitate energia, cu principiile sale aferente. Știința economică este extinsă la totalitatea domeniilor de existență ale societății, pe ale căror piețe au loc interacțiuni umane, cu cheltuieli și recoltări de energie specifice, conducând la producerea activelor socio-umane. Considerarea comunicării în locul pieței, relevă o versiune sociologică îmbunătățită a teoriei sistemelor sociale.¹¹⁷

Referințe bibliografice

1. ACE Electoral Knowledge Network. *Electoral Systems, Advantages and Disadvantages*, <http://aceproject.org/electoral-advice/electoral-advice/ace-en/topics/es>.
2. Ainsaar, M. and Rootalu, K. (2016). European demographic change and welfare challenges. In K., Schubert, P., de Villota and J., Kuhlmann (Eds.). *Challenges to European Welfare Systems*. Springer Publishing.
3. Annoni, P. and Dijkstra, L. (2013). *EU Regional Competitiveness Index: RCI 2013*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2788/61698.
4. Antioch, G. *Persuasion is now 30 per cent of US GDP, Revisiting McCloskey and Klamer after a quarter of a century*. Economic Roundup, (2013).
5. Aristotle. *Nicomachean Ethics*. By W. D., Ross (Translation), online la <http://classics.mit.edu/Aristotle/nicomachaen.html>
6. Bell, D. *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties, with "The Resumption of History in the New Century"*. Harvard University Press. (1962).
7. Bourdieu, P. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. By R., Nice (Translation). Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, (1984).
8. Bourdieu, P. The Forms of Capital. In J., Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York, Greenwood, (1986): 241-258.
9. Brennan, J. and Buchanan, J.M. The Reason of Rules. *Constitutional Political Economy*. In J.M., Buchanan (Ed.). *The Collected Works of James M. Buchanan* (Vol. 10). Liberty Fund, (1985), online la http://files.libertyfund.org/files/1826/0102-10_LFeBk.pdf
10. Buchanan, J.M. and Tullock, G.. The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy. In J.M., Buchanan (Ed.). *The Collected Works of James M. Buchanan* (Vol. 3). Liberty Fund, (1962), online la http://files.libertyfund.org/files/1063/Buchanan_0102-03_EBk_v6.0.pdf
11. Buchanan, J.M. The Constitution of Economic Policy. *American Economic Review*, 77, (1987, June): 243-250.
12. Buchanan, J.M. *Explorations into Constitutional Economics*, preface by Robert D. Tollison and Viktor J. Vanberg, College Station: Texas A&M University Press, (1989).
13. Coase, R.H. The Nature of the Firm. *Economica*, 4(16), (1937, November): 386-405.
14. Coase, R.H.. Speech To ISNIE: The Task Of The Society, *Newsletter of the International Society for New Institutional Economics*, Volume 2, Number 2, (1999, September 17).
15. Comisia Europeană. *Declarația de deschidere a sesiunii plenare a Parlamentului European, Orientări politice pentru viitoarea Comisie Europeană, 15 iulie 2014*, online la https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_546.
16. Croitoru, L. *Cum pot atitudinile diferite față de inflație să zădărnicească visul European*, (2018), online la <http://luciancroitoru.ro/2018/05/07/cum-pot-atitudinile-diferite-fata-de-inflatie-sa-zadarniceasca-visul-european/>.
17. Davis, K.E. and Trebilcock, M.J. The Relationship between Law and Development: Optimists Versus Skeptics. *Law & Economics Research Paper Series*, Working Paper No. 08-24, (2008, May), online la <http://ssrn.com/abstract=1124045>.
18. R. Davis-Floyd Culture and Birth: The Technocratic Imperative, *International Journal of Childbirth Education*, 9(2). (1994): 6-7.
19. Dillard, J.F. and Burris, B.H. Technocracy and management control systems. *Accounting, Management and Information Technologies*, 3(3), (1993, July-September): 151-171.
20. Dworkin, G. Paternalism. In R., Wasserstrom (Ed.). *Morality and the Law*. Belmont:Wadsworth, (1971): 107-136.
21. Eagleton, T. *Ideology an Introduction*. London: Verso, (1991).
22. EIB. *Migration and the EU - Challenges, opportunities, the role of EIB*, (2016), online la http://www.eib.org/attachments/migration_and_the_eu_en.pdf.

23. EU (2017). The 2018 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies, *Institutional Paper 065*. Publications Office of the European Union, 2017.
 24. Eurofound and European Commission Joint Research Centre. *European Jobs Monitor 2019: Shifts in the employment structure at regional level*. European Jobs Monitor series. Publications Office of the European Union. Luxembourg, (2019).
 25. European Commission *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION: EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. COM (2010) 2020 final.
 26. European Commission. My Region, My Europe, Our Future. In L., Dijkstra (Ed.). *Seventh report on economic, social and territorial cohesion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, (2017)
 27. European Committee of the Regions. *Assessing the impact of the UK's withdrawal from the EU on regions and cities in EU27*. European Union, (2018), online la <https://cor.europa.eu/Documents/Migrated/news/impact-brexite.pdf>
 28. Fillion, L.J. Defining the entrepreneur. In L.-P., Dana (Ed.). *World Encyclopedia of Entrepreneurship* (2011): 41-52. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA, Edward Elgar.
 29. Friedman, M.. *Capitalism and Freedom*. The University of Chicago Press.
 30. Fritz, W. *Intelligent Systems and their Societies*, (1962), online la <https://books.google.ro/books?id=G2v8jwEACAAJ>.
 31. Habermas, J. Democracy in Europe: Why the Development of the EU into a Transnational Democracy Is Necessary and How It Is Possible, *European Law Journal*, Vol. 21, No. 4, (July 2015): 546–557.
 32. Hart, O. *Firms, Contracts, and Financial Structure*. CLARENDON PRESS – OXFORD, (1995).
 33. Herzog, Lisa. Markets, *Stanford Encyclopedia* (2017), online la <https://plato.stanford.edu/entries/markets/#ConDel>
 34. Hobbes, T. *De Cive*. London, GB: J.C. for R. Royston, at the Angel in Ivie–Lane, (1642).
 35. Hodgson, G.M. What Are Institutions? *Journal Of Economic Issues*, XL(1), (2006, March).
- House of Lords (2008). *European Union (Amendment) Bill and the Lisbon Treaty: Implications for the UK Constitution*. HL Paper 84. London: The Stationery Office Limited, , online la <https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldconst/84/84.pdf>
36. Hume, D. Essays, Moral, Political, and Literary. In E.F., Miller (Ed.). *Library of Economics and Liberty*, (1987).
 37. IAS (International Accounting Standards), online la <https://www.iasplus.com/en/standards/ias>.
 38. Kahneman, D. *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux, New York, (2011).
 39. Katzenstein, P.J. *Small States in World Markets*. Cornell University Press, (1985).
 40. Katzenstein, P.J. Small States and Small States Revisited. *New Political Economy*, 8(1), (2003).
 41. Kirzner, I.M. *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press, (1973).
 42. Kirzner, I.M. The Alert and Creative Entrepreneur: A Clarification. *IFN Working Paper*, 760, (2008).
 43. Kreuder-Sonnen, C. An authoritarian turn in Europe and European Studies?. *Journal of European Public Policy*, 25(3), (2018): 452-464.
 44. Lawson, T. Mathematical Modelling and Ideology in the Economics Academy: competing explanations of the failings of the modern discipline?. *Economic Thought*, 1, (2012): 3-22.
 45. Luhmann, N. The world society as a social system. *International Journal of General Systems*, 8(3), (1982):131–138.
 46. Luhmann, N. Social Systems. By J. Bednarz and D. Beacker (Translation). Stanford

University Press, Stanford, CA, (1995).

47. Luhmann, N. *Die Politik der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, (2000).
48. Mathiesen, J., Mitarai, N., Sneppen, K. and Trusina, A. Ecosystems with Mutually Exclusive Interactions Self-Organize to a State of High Diversity. *Physical Review Letters*, 107(8), (2011). DOI:<https://doi.org/10.1103/PhysRevLett.107.188101>.
49. Mill, J.S. *On Liberty*. Batoche Books, Kitchener (2001).
50. Mirrlees, J.A. *Welfare, Incentives, and Taxation*. Oxford University Press (Business & Economics) (2006): 259.
51. Myerson, R.B. Public Political Capital for Economic Development. In M., Schlag and D., Ortiz (Eds.) *Poverty, Injustice, and Inequality as Challenges for Christian Humanism* (pp. 15-22). Berlin: Duncker & Humblot, (2018).
52. Nettle, D. Commentaries: The Individual and the Greater Good, în "*Institutional Rigidity and Evolutionary Theory: Trapped on a Local Maximum*", Lustick, I., S., *Clodynamics* 2 (2) (2011).
53. North, D.C. (1992). *Transaction costs, Institutions and Economic Performance*. International Center for Economic Growth, online la http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNABM255.pdf.
54. Nussbaum, M. *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge: Harvard University Press, (2006).
55. Office for National Statistics. Household satellite account, UK: 2015 and 2016, (2018), online la <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/satelliteaccounts/articles/householdsatelliteaccounts/2015and2016estimates>.
56. Oneașcă, I. *Modelul Social European – transformări necesare din perspectiva competitivității internaționale și a extinderii spre Europa de sud-est* (teză de doctorat). Academia Română, București, (2018)
57. Ostrom, E. *Polycentric Systems as One Approach for Solving Collective-Action Problems*, (2008), online la <http://ssrn.com/abstract=1304697>].
58. Oxfam. *An economy for the 99%*, (2017, January), online la https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf.
59. Phelps, E.S.. *What Is Wrong with the West's Economies?*. The New York Review of Books, (2015)
60. Pigou, A.C. *The Economics of Welfare* (4th edition). London: Macmillan and Co. (1920).
61. Polanyi, K. *The Great Transformation*. Beacon Press, Boston. (1944).
62. Polybius. *Excerpt from The Histories by Polybius*. The Institute for Anacyclosis, C. 133 B.C, online la <http://www.anacyclosis.org/pdf/EXCERPT-THE-HISTORIES-POLYBIUS-133-BC.pdf>.
63. Pratono, A.H., Saputra, R.S. and Pudjibudojo, J.K. The Social Capital, Marketing Capability and Competitive Advantage: Evident from Indonesian SMEs. *The European Proceedings of Social & Behavioural sciences, EpSBS, International Soft Science Conference, Future Academy*, (2016). eISSN: 2357-1330.
64. Schultz, T.W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51(1), (1961): 1-17.
65. Schumpeter, J., A. *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper Perennial Modern Thought, (2008).
66. Sen, A. Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*, 6(2), (2005, July): 151-166.
67. UNESCO-UIS. *ISCED Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F 2013)*, UNESCO, Paris, (2014), DOI <http://dx.doi.org/10.15220/978-92-9189-150-4-en>.
68. US Supreme Court. *Opinion of ROBERTS. C. J., 567 U. S.*, (2012), online la <http://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/11-393c3a2.pdf>.
69. The Economist. *What's gone wrong with democracy*, (2014), online la

<https://www.economist.com/essay/2014/02/27/whats-gone-wrong-with-democracy>.

70. The World Bank. *The Changing Wealth of Nations: Measuring Sustainable Development in the New Millennium*. Washington, DC. (2011).

71. The World Bank. *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. Washington, DC: World Bank, (2015).

72. The World Bank. *World Development Report 2017: Governance and the Law*. Washington, DC: World Bank. (2017). doi:10.1596/978-1-4648-0950-7.

73. Thelen, E. and Smith, L. (2006). Dynamic Systems Theories. In W., Damon and R.M., Lerner (Eds.). *Handbook of Child Psychology, Theoretical Models of Human Development* (6th Edition, pp. 258-312).

74. UNDP. *Human Development Report 1990*. New York, Oxford University Press, (1990).

75. Weingast, B. The economic role of political institutions: market-preserving federalism and economic development. *Journal of Law, Economics and Organization*, 11(1), (1995, Spring): 1-31.

76. World Health Organization (WHO). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) & United Nations University (UNU) *Human energy requirements : report of a joint FAO/WHO/UNU Expert Consultation, Rome 17-24 October 2001*. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2004).

Note

- 1 A se vedea Preambulul TUE, JO 2016, C 202.
- 2 A se vedea M. Friedman. *Capitalism and Freedom*. The University of Chicago Press, (1962).
- 3 UE este rezultatul Tratatului de la Maastricht, semnat în 1992 și intrat în vigoare în 1993.
- 4 Carta Drepturilor Fundamentale a UE, Preambul, JO C 83/391, 30.03.2010.
- 5 A se vedea Carta Drepturilor Fundamentale a UE, Art. 52, al. 4 și Art. 52, al. 6. JO, 2016, C 202.
- 6 Parafrazare după J., A. Schumpeter, *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper Perennial Modern Thought, (2008).
- 7 D.C. North. *Transaction costs, Institutions and Economic Performance*. International Center for Economic Growth, (1992); E.S. Phelps. *What Is Wrong with the West's Economies?*. The New York Review of Books, (2015).
- 8 J. Brennan, and J.M. Buchanan. The Reason of Rules. Constitutional Political Economy. In J.M., Buchanan (Ed.). *The Collected Works of James M. Buchanan* (Vol. 10). Liberty Fund, (1985).
- 9 Adică de creativitate și inovativitate, observare și speculare, potrivit antreprenoriatului, în I.M. Kirzner. The Alert and Creative Entrepreneur: A Clarification. *IFN Working Paper*, 760, (2008).
- 10 A se vedea teoria economică a modelului social, Onească, Modelul social.
- 11 Conform definiției sistemelor inteligente a lui Walter Fritz. *Intelligent Systems and their Societies*, online la <https://books.google.ro/books?id=G2v8jwEACAAJ>.
- 12 A se vedea Manualul Frascati al OECD. *Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris, (2015), DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239012-en> și ISCED-F în UNESCO-UIS. *ISCED Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F 2013)*, UNESCO, Paris, (2014), DOI <http://dx.doi.org/10.15220/978-92-9189-150-4-en>.
- 13 A se vedea House of Lords. „European Union (Amendment) Bill and the Lisbon Treaty: Implications for the UK Constitution”, HL Paper 84, London: The Stationery Office Limited, (2008).
- 14 A se vedea European Committee of the Regions. (2018). „Assessing the impact of the UK's withdrawal from the EU on regions and cities in EU27”, European Union, 2018, online la <https://cor.europa.eu/Documents/Migrated/news/impact-brexite.pdf>
- 15 N. Luhmann., *Social Systems*. By J. Bednarz and D. Beacker (Translation). Stanford University Press, Stanford, CA, (1995).
- 16 Convențional, funcționalitatea definește aici dimensiunile longitudinale ale societății, în timp ce dimensiunile transversale sunt cele insuficient structurate și care la traversează pe toate (ex.: cultura).
- 17 Karl, Polanyi. *The Great Transformation*. Beacon Press, Boston, (1944): 57.
- 18 Societatea de piață - Polanyi, Transformation, societatea de piață liberă, Friedman, *Capitalism and Freedom*.
- 19 Între activitățile neincluse în Sistemul conturilor naționale, sunt activitățile gospodărești, îngrijirea copiilor sau a altor membri ai familiei, Office for National Statistics (2018). Household satellite account, UK: 2015 and 2016.
- 20 Spre exemplificare: economia ecologică (N. Georgescu Roegen), economia constituțională (J. Buchanan), economia fertilității, a infraționalității (G.S. Becker).
- 21 R.H. Coase, (1999, September 17). Speech To ISNIE: The Task Of The Society, *Newsletter of the International Society for New Institutional Economics*, Volume 2, Number 2.
- 22 Daniel, Kahneman. *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux, New York, (2011).
- 23 UNDP (1990). *Human Development Report 1990*. New York, Oxford University Press. (p. 9); T.W. Schultz. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51(1), (1961): 1-17.
- 24 The World Bank. *The Changing Wealth of Nations: Measuring Sustainable Development in the New Millennium*. Washington, DC. (2011).
- 25 WB, Wealth of Nations.
- 26 WB, Wealth of Nations.
- 27 Eurofound and European Commission Joint Research Centre. (2019). European Jobs Monitor 2019: Shifts in the employment structure at regional level, European Jobs Monitor series, PO of the EU, Luxembourg.
- 28 A se vedea P. Annoni, and L. Dijkstra. *EU Regional Competitiveness Index: RCI 2013*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, (2013). doi:10.2788/61698.
- 29 Producția guvernamentală nu reflectă valoarea de piață, ci doar costurile: James M. Buchanan. Explorations into Constitutional Economics, compiled and with a preface by Robert D. Tollison and Viktor J. Vanberg, College Station: Texas A&M University Press, (1989).
- 30 Standardul [IAS 38.8], International Accounting Standards, online la <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias38>.

- 31 Sensul acordat firmei este cel al lui R.H. Coase. The Nature of the Firm. *Economica*, 4(16), (1937, November): 386-405, p. 393.
- 32 Standardul [IAS 38].
- 33 A se vedea, spre exemplu O. Hart. *Firms, Contracts, and Financial Structure*. CLARENDON PRESS – OXFORD, (1995). Există însă și active sociale, care alcătuiesc, de exemplu, capitalul social.
- 34 P. Bourdieu. Distinction: a social critique of the judgement of taste. By R., Nice (Translation). Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, (1984): p. 113; P. Bourdieu. The Forms of Capital. In J., Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York, Greenwood, (1986).
- 35 A se vedea WB, Wealth of Nations.
- 36 Capitalul social este o resursă intangibilă, unică, care permite firmelor să obțină un avantaj competitiv Pratono, A.H., Saputra, R.S. and Pudjibudojo, J.K. (2016). The Social Capital, Marketing Capability and Competitive Advantage: Evident from Indonesian SMEs. *The European Proceedings of Social & Behavioural sciences, EpSBS, International Soft Science Conference, Future Academy*. eISSN: 2357-1330.
- 37 Luhmann, Social Systems.
- 38 Îmbătrânirea populației afectează statele dezvoltate, ca urmare a contracției natalității și creșterii speranței de viață: EU. The 2018 Ageing Report, Institutional Paper 065, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. Underlying Assumptions and Projection Methodologies, (2017).
- 39 M. Ainsaar, and K. Rootalu. European demographic change and welfare challenges. In K., Schubert, P., de Villota and J., Kuhlmann (Eds.). *Challenges to European Welfare Systems*. Springer Publishing, (2016).
- 40 Potrivit lui Polanyi, Transformation, capitolul 4.
- 41 Kirzner, The Entrepreneur.
- 42 Coase, The Firm, p. 393.
- 43 Kirzner, I.M. *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press, (1973).
- 44 Kirzner, 2008, The Entrepreneur.
- 45 A se vedea Polybius. *Excerpt from The Histories by Polybius*. The Institute for Anacyclosis, C. 133 B.C.
- 46 Persuasiunea exprimă puterea convingerii, sau vorba-dulce. Creșterea numărului și rolurilor structurilor consultative mută în plan tot mai îndepărtat apelul la forță. O perspectivă economică arată creșterea ponderii ocupațiilor specifice persuasiunii în PIB. Aceasta reprezenta peste 30% în 2009: Antioch, G. *Persuasion is now 30 per cent of US GDP, Revisiting McCloskey and Klamer after a quarter of a century*. Economic Roundup, (2013).
- 47 A se vedea J.S. Mill. *On Liberty*. Batoche Books, Kitchener (2001); G. Dworkin. Paternalism. In R., Wasserstrom (Ed.). *Morality and the Law*. Belmont:Wadsworth, (1971): 107-136.
- 48 World Health Organization (WHO). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) & United Nations University (UNU) *Human energy requirements : report of a joint FAO/WHO/UNU Expert Consultation, Rome 17-24 October 2001*. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2004).
- 49 Potrivit limbajului lui Bourdieu, Forms of Capital.
- 50 Potrivit teoriei sociale a lui Luhmann, Social Systems.
- 51 Pentru funcțiile subsistemului politic, a se vedea, spre exemplu, J. M. Buchanan. "The Constitution of Economic Policy" *American Economic Review*. 77 (1987, June): 243-250 și N. Luhmann. *Die Politik der Gesellschaft* (Frankfurt am Main: Suhrkamp), (2000).
- 52 Pentru diferențierea regulilor, a se vedea, spre exemplu, G.M. Hodgson. What Are Institutions? *Journal Of Economic Issues*, XL(1), (2006, March).
- 53 Buchanan și Tullock. [1962]. *The Calculus of Consent*, vol. 3, în *The Collected Works of James M. Buchanan*, Vol. 3. *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, with a Foreword by Robert D. Tollison (Indianapolis: Liberty Fund, 1999), online la http://files.libertyfund.org/files/1063/Buchanan_0102-03_EBk_v6.0.pdf
- 54 ACE, Electoral Knowledge Network, Electoral Systems, Advantages and Disadvantages, [online] la: <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esd/default>
- 55 K.E. Davis, and , M.J. Trebilcock. The Relationship between Law and Development: Optimists Versus Skeptics. *Law & Economics Research Paper Series*, Working Paper No. 08-24, (2008, May), online la <http://ssrn.com/abstract=1124045>.
- 56 D. Hume. Essays, Moral, Political, and Literary. In E.F., Miller (Ed.). *Library of Economics and Liberty*. (1987).
- 57 A.C. Pigou. *The Economics of Welfare* (4th edition). London: Macmillan and Co., (1920):. 11.
- 58 A se vedea Buchanan, tratând analiza lui Hobbes, în Brennan and Buchanan, Reason of Rules.
- 59 T. Hobbes. *De Cive*. London, GB: J.C. for R. Royston, at the Angel in Ivie-Lane, (1642).
- 60 A se vedea Buchanan, Constitutional Economics.
- 61 A se vedea M. Nussbaum. *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge: Harvard University Press, (2006): 57.
- 62 N. Luhmann, (1982). The world society as a social system. *International Journal of General Systems*, 8(3), 131-138.

-
- 63 Oamenii fac alegeri politice folosind criteriile diferite de cele utilizate în piața economică: Buchanan și Brennan în Buchanan, *Constitutional Economics*.
- 64 Brennan și Buchanan, *Reason of Rules*.
- 65 Depolitizarea *tinde să mențină agenții dominați în starea unui grup practic (...) condamnat să funcționeze ca un agregat care efectuează în mod repetat acțiuni individuale discrete* (Bourdieu, *Forms of Capital*).
- 66 A se vedea, spre exemplu, European Commission. (2017). *My Region, My Europe, Our Future*, Seventh report on economic, social and territorial cohesion. Ed. Lewis Dijkstra, European Commission, Directorate-General for Regional and Urban Policy, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017
- 67 Cu privire la euroscepticism și autoritarism – a se vedea, spre exemplu, Christian Kreuder-Sonnen. An authoritarian turn in Europe and European Studies?, *Journal of European Public Policy*, ISSN 1466-4429, Taylor & Francis, London, Vol. 25, Iss. 3, (2018): 452-464.
- 68 Pentru democrația transnațională, a se vedea J. Habermas. Democracy in Europe: Why the Development of the EU into a Transnational Democracy Is Necessary and How It Is Possible, *European Law Journal*, Vol. 21, No. 4, (July 2015): 546–557.
- 69 Federalizarea democratică este soluția teoretic posibilă pentru menținerea zonei monetare, L. Croitoru. *Cum pot atitudinile diferite față de inflație să zădărnicească visul European*, (2018), online la <http://luciancroitoru.ro/2018/05/07/cum-pot-atitudinile-diferite-fata-de-inflatie-sa-zadarniceasca-visul-european/>
- 70 Absența unei legitimări democratice are ca expresie distanțarea crescândă care separă procesul de luare a deciziilor în UE, de formarea voinței politice a cetățenilor europeni în respectivele lor arene naționale (în Habermas, *Democracy in Europe*).
- 71 A se vedea North, *Transaction costs*, p. 7.
- 72 Oxfam. *An economy for the 99%*, (2017, January), online la https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf.
- 73 A se vedea B. Weingast. The economic role of political institutions: market-preserving federalism and economic development. *Journal of Law, Economics and Organization*, 11(1), (1995, Spring): 1-31.
- 74 Onească, Modelul Social.
- 75 A se vedea Weingast, Role of political institutions; Myerson, R.B. Public Political Capital for Economic Development. In M., Schlag and D., Ortiz (Eds.) *Poverty, Injustice, and Inequality as Challenges for Christian Humanism* (pp. 15-22). Berlin: Duncker & Humblot, (2018).
- 76 Potrivit ACE și The Economist. *What's gone wrong with democracy*, (2014), online la <https://www.economist.com/essay/2014/02/27/whats-gone-wrong-with-democracy>.
- 77 Weingast, Role of political institutions.
- 78 Conflictul de interese este un principiu important în gândirea evoluționară, constituind o sursă de sub-optimalitate în design D. Nettle. Commentaries: The Individual and the Greater Good, în "*Institutional Rigidity and Evolutionary Theory: Trapped on a Local Maximum*", Lustick, I., S., *Clodynamics* 2 (2) (2011).
- 79 Creat și susținut de Berggruen Institute (<http://governance.berggruen.org/councils/3>). Comitetul are o abordare cuprinzătoare, acționând pentru corectarea sistemului deficitar de guvernare din California.
- 80 E. Ostrom. *Polycentric Systems as One Approach for Solving Collective-Action Problems*, (2008), online la <http://ssrn.com/abstract=1304697>.
- 81 Tehnocrația este manifestarea organizațională a restructurării tehnocratice care are loc pe măsură ce remediile tehnice sunt administrate la actualele crize economice și de management. Jesse, F Dillard; Beverly H. Burris, *Technocracy and management control systems*, Accounting, Management and Information Technologies, Volume 3, Issue 3, (July–September 1999: 151-171).
- 82 Serviciile de interes public general sunt iterate de COM(2004) 374 final.
- 83 A se vedea P.J. Katzenstein. *Small States in World Markets*. Cornell University Press, (1985); P.J. Katzenstein. *Small States and Small States Revisited*. *New Political Economy*, 8(1), (2003).
- 84 Perspectiva asupra devenirii societății, este una economică, originală. O abordare sociologică populară este P. Sztompka, *Society in Action - The Theory of Social Becoming*, University of Chicago Press, (1991): 211 pages.
- 85 Onească, Modelul social.
- 86 Mirrlees, J.A. *Welfare, Incentives, and Taxation* (pp. 259). Oxford University Press (Business & Economics) (2006): 259.
- 87 Bell, D. *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties, with "The Resumption of History in the New Century"*. Harvard University Press. (1962).
- 88 O imagine de ansamblu a definițiilor ideologiei în T. Eagleton, *Ideology an Introduction*. London: Verso, (1991).
- 89 T. Lawson. Mathematical Modelling and Ideology in the Economics Academy: competing explanations of the failings of the modern discipline?. *Economic Thought*, 1, (2012): 3-22.

- 90 Formulare aparținând lui Roberts, C.,J. în US Supreme Court, Opinion of ROBERTS, C. J., 567 U. S. (2012): 6, [online] la <http://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/11-393c3a2.pdf>.
- 91 A se vedea TFUE 2010: 79, Art. 82, Cooperarea judiciară în materie penală.
- 92 European Commission. *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION: EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. COM (2010) 2020 final.
- 93 A se vedea capacitățile în viziunea lui A. Sen. Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*, 6(2), (2005, July): 151-166, și interpretarea lui Nussbaum, Frontiers of Justice.
- 94 A se vedea principiul constitutiv al auto-organizării, care guvernează perpetuarea sistemelor vii: J. Mathiesen, N. Mitarai, K. Sneppen, and A. Trusina. Ecosystems with Mutually Exclusive Interactions Self-Organize to a State of High Diversity. *Physical Review Letters*, 107(8), (2011). DOI:<https://doi.org/10.1103/PhysRevLett.107.188101>.
- sau E. Thelen, and L. Smith. Dynamic Systems Theories. In W., Damon and R.M., Lerner (Eds.). *Handbook of Child Psychology, Theoretical Models of Human Development* (6th Edition, (2006): 258-312.
- 95 Definiția o urmează pe cea a lui Hodgson, What Are Institutions, dar include și organizațiile.
- 96 North, Transaction costs.
- 97 Hodgson, What Are Institutions, p. 7.
- 98 The World Bank. World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior. Washington, DC: World Bank, 2015.
- 99 Concluzie din The World Bank. *World Development Report 2017: Governance and the Law*. Washington, DC: World Bank. (2017). doi:10.1596/978-1-4648-0950-7.
- 100 Aristotole. Nicomachean Ethics. By W. D., Ross (Translation), online la <http://classics.mit.edu/Aristotle/nicomachaen.html>
- 101 A se vedea, spre exemplu, nevoia unor transformări instituționale profunde, Jean-Claude Juncker, în Comisia Europeană. *Declarația de deschidere a sesiunii plenare a Parlamentului European, Orientări politice pentru viitoarea Comisie Europeană, 15 iulie 2014, online la https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_546*.
- 102 A se vedea EIB. *Migration and the EU - Challenges, opportunities, the role of EIB*, (2016), online la http://www.eib.org/attachments/migration_and_the_eu_en.pdf
- 103 A se vedea și creșterea și descreșterea imperiilor, ca și evoluția de jos în sus a statelor federale SUA și Elveția, în opoziție cu devoluția, adică de sus în jos, a Regatului Unit și Spaniei.
- 104 Pornind de la definiția activului, potrivit standardelor internaționale, precum International Financial Reporting Standards, sau International Accounting Standards, online la <https://www.iasplus.com>, accesat la 22.02.2018.
- 105 A se vedea Coase, The Firm; L.J. Filion. Defining the entrepreneur. In L.-P., Dana (Ed.). *World Encyclopedia of Entrepreneurship* (2011): 41-52. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA, Edward Elgar.
- 106 Onească, Modelul social.
- 107 Sensul acordat firmei este cel al lui Coase, The Firm, p. 393.
- 108 Versiune prescurtată a definiției utilizate de World Bank, Governance and Law, p. 3.
- 109 Imperativul tehnocratic este un concept introdus de R. Davis-Floyd Culture and Birth: The Technocratic Imperative, *International Journal of Childbirth Education*, 9(2). (1994): 6-7.
- 110 Hodgson, What Are Institutions.
- 111 Pentru detalii, a se vedea, Lisa Herzog. Markets, *Stanford Encyclopedia* (2017), online la <https://plato.stanford.edu/entries/markets/#ConDel>
- 112 Versiune prescurtată a definiției utilizate de World Bank, Governance and Law, p. 3.
- 113 Pentru diferențierea regulilor se pot considera consecințele nerespectării lor sau modul de impunere (a se vedea, spre exemplu, Hodgson, What Are Institutions).
- 114 Potrivit teoriei sistemelor, în accepțiunea lui Luhmann, Social Systems, p. 15, 17.
- 115 Conform lui Fritz.
- 116 Pentru tehnocrație, a se vedea Dillard and Burris, Technocracy.
- 117 Pentru Teoria economică a modelului social, a se vedea Onească, Modelul Social, iar pentru versiunea sociologică de origine, Luhmann, Social Systems, p. 15, 17.